

אומנה **הלכה ומעשה**

**סגנונות
התקשרות
של ילדים
במשפחות
אומנה**

אומנה הלכה ומעשה

סגנונות התקשרות של ילדים במשפחות אומנה

נכתב על ידי קרן טרוסטלר בסיוע קבוצת הלמידה:

רונית אדלר
עדנה אלברט
ד"ר נחום בן שלמה
דפנה ברקאי
ססיל גריצנר
פאתנה הליון
שרון ז'ק
דינה רייף
ג'וסי שטורם
אריה שמש
יהודית גלפר
שלזה ליבוביץ
מוריה לוי - מנחת הקבוצה

אומנה הלכה ומעשה

לקראת אומנה

גיוס משפחות | בדיקת משפחות אומנה ובחירתן | הכנת משפחות |
התאמה מיטבית של אומנה

החיים באומנה

סגנונות התקשרות של ילדים במשפחות אומנה | ליווי משפחות וילדים |
התמודדות עם פגיעות מיניות באומנה | זיהוי איתותי מצוקה באומנה

לקראת סיום

תהליכי פרידה וסיום | הכנת הנער/ה לחיים עצמאיים

פירוט נוספים

בסידרה:

עריכה:

מוריה לוי - חברת רום

שלווה ליבוביץ - משרד הרווחה והשירותים החברתיים

שרית ויזל - אשלים

עריכה לשונית: עינת אינשטיין

הבאה לדפוס: אושרית גבאי, אשלים

מזכירות ותיאום: סימונה דוד, אשל

עיצוב וביצוע גרפי: פנינה נחמיאס, ג'וינט ישראל

מנהלת מיד"א - מרכז ידע אשלים: ד"ר ליאת בן-דוד

מנהל ההוצאה לאור: טוביה מנדלסון

תמוז-אב תש"ע - 2010

כל הזכויות שמורות לאשלים - העמותה לתיכנון ולפיתוח שירותים לילדים ובני נוער בסיכון ומשפחותיהם
(ע"ר) מיסודו של ג'וינט ישראל ובתמיכתן של ממשלת ישראל והפדרציה היהודית של ניו-יורק

www.ashalim.org.il

החבורת מוקדשת למלכה וייסברג ז"ל

מפקחת אומנה מחוז צפון

"נושאת חן בעיני כל רואיה" (מתוך מגילת אסתר, ב' ט"ו)

מלכה נגעה בלב כולנו עם רוחב ליבה, הדביקה אותנו ברוך וחמלה.

כל זאת תוך היותה אשת מקצועה ברמה גבוהה ויכולתה לקבל החלטות קשות ומורכבות, בלי לוותר על האני המאמין שלה. מלכה פעלה בתחום המקצועי בעוז ובענווה, תכונות שעל פניו נראות סותרות זו את זו אך אצל מלכה הן השלימו זו את זו.

כשמלכה חשבה שיש לפעול בדרך מסוימת לא התפשרה ונלחמה על עמדתה.

השילוב בין חיי המשפחה לעבודה היה מרשים. היו לה מטלות לא פשוטות שהתמודדה אתן לבד ורק לעיתים רחוקות נתנה לנו להציץ לעולמה זה.

גם ההתמודדות עם מחלתה היתה מאד ייחודית. מלכה קיבלה החלטות מאד אמיצות, גם אם לפעמים לא הבנו אותן ידענו שהן המתאימות למלכה.

לאורך שנות תפקידה כמפקחת מחוזית, היתה שותפה פעילה בתהליך ההפרטה החלקית של האומנה. היא השכילה לעשות את המעבר ולהוביל את האומנה במחוז צפון לעידן החדש, הבינה לעומק את השינויים, אך גם ידעה לסמן נקודות שיש לשנות ולשפר.

הכל בנועם דרכיה.

בפגישה הראשונה שלה כמפקחת, אירחה אותנו במחוז צפון, הביאה טייפ והשמיעה לנו את השיר "אדרבא" של רבי אלימלך מליזנס. למילים אלו היו משמעות בחייה ואנו נושאים תפילה להמשיך דרך זו.

"אדרבא תן בליבנו שנראה כל אחד מעלת חברינו ולא חסרונם ושנדבר כל אחד אל חברו בדרך הישר והרצוי לפניך ואל יעלה בליבנו שום שנאה מאחד על חברו חלילה. ושתקבל ברחמים וברצון את תפילתנו אליך, כאשר ידוע לפניך שיהא הכל נחת רוח אליך. אמן כן יהי רצון".

יהי זכרה ברוך

משרד הרווחה והשירותים החברתיים חרט על דגלו את מדיניות "עם הפנים לקהילה". מדיניות זו מחייבת את גורמי המקצוע לעשות את מלוא המאמצים המקצועיים כדי שהילד ומשפחתו יקבלו את המענה המקצועי בתוך הקהילה. לשם כך פיתח המשרד מספר רב של תכניות, אשר במרכזן התכניות "עם הפנים לקהילה", התכנית הלאומית לילדים ונוער בסיכון, תכנית "עם הפנים לקהילה ב" והתכנית לאיתור ילדים בסכנה. בסוף שנת 2009 הסתיים תהליך מיפוי של מחצית מהילדים אשר נמצאים בסיכון במדינה, ואני תקווה כי מיפוי מדויק זה יעשה גם ביתר האזורים. כמו כן, התקציבים שמוקצים לנושא של ילדים ונוער הולכים וגדלים ונאמדים בסכומים שלא ידענו בעבר.

עם זאת, עדיין יש ילדים אשר למרות כל המאמצים לא יכולים להישאר בבית ההורים היות שהם נמצאים במצבי סיכון, ולכן מתקבלות החלטות בבתי המשפט ובוועדות לתכנון טיפול על נזקקות להשמה חוץ-ביתית.

אני מאמין בלב שלם כי השמה במסגרת משפחת אומנה היא אחת מדרכי הטיפול הטובות ביותר הקיימות אצלנו. כמנכ"ל המשרד אני שואף לטפח, לקדם ולהרחיב את התחום כדי שיותר ילדים ייהנו מהשהות במשפחה אומנת.

בניגוד לעולם המערבי, במדינת ישראל מושמים מרבית הילדים במערכת הפנימייתית, ולא באומנה. אנו שוקדים רבות על ביצוע רפורמות מרחיקות לכת וכבר כיום נמצאים בתהליכים אינטנסיביים להגדלת מספרן של משפחות האומנה. בד בבד, אנו מנסים לשפר, לייעל ולהיטיב את הסיוע ואת התמיכה הניתנים למשפחות וכן להעמיק את איכות השירות הניתן לילדים ולמשפחות.

כדי להצליח במשימות שפירטתי לעיל חלה על כולנו החובה להרחיב ולהפיץ את הידע המקצועי הקיים בקרבנו, להמשיך וללמוד את התחום, הן בקבוצת הלמידה והן בקהילת הידע הווירטואלית. אין לי ספק כי כתיבת התורה המקצועית היא התפוקה של הלימוד, ועל כך מגיעה מילת תודה לכל העוסקים במלאכה.

השר הרצוג ואנוכי מנסים לקדם בשנתיים האחרונות תהליך משלים, שנועד לתת למשפחות אומנה את האפשרות לאמץ את הילדים אשר שוהים אצלם ובית המשפט קבע כי ישוחררו לאימוץ. אנו סבורים כי זוהי פעולה חשובה אשר יכולה לחולל שינוי ולהיטיב הן עם הילדים והן עם המשפחות, אשר בראשית הדרך חוששות מהתקשרות אל הילד מחד גיסא ומקבלת ההחלטה על אימוץ מאידך גיסא.

אני תקווה כי ביצוע השינויים והשקעת המשאבים והתשומות יחוללו שינוי מהותי ויביאו לשיפור של כלל מערך האומנה. בהתפתחות המענה של האומנה יש ביטוי ערכי למעורבות חברתית, לערבות הדדית ולפיתוח "החברה האזרחית".

המשיכו במעשיכם החשובים, השקיעו ופתחו תורות חדשות וזכרו כי ההשקעה שלכם תורמת לילדים הזקוקים לכם.

נחום איצקוביץ
מנכ"ל משרד הרווחה
והשירותים החברתיים

אמנת האו"ם בדבר זכויות הילד מציינת: "...על הילד, לצורך התפתחות מלאה והרמונית של אישיותו, לגדול בסביבה משפחתית, באווירה של אושר, אהבה והבנה..."

האומנה היא חלופה טיפולית לילדים שיש להוציאם מהבית, לפרק זמן קצר או ארוך. האווירה הביתית והאינטימית באומנה, קיומן של דמויות קבועות המטפלות בילד וההתייחסות האישית למכלול צרכיו הפיזיים והרגשיים של הילד נועדו להקטין את הנזק הנגרם על ידי ניתוק הילד מהוריו הביולוגיים ומסביבתו הטבעית.

אשלים החלה לפני כמה שנים את מעורבותה בתחום האומנה, כחלק מפעילותה הכוללת בתחום החוץ-ביתי. תכנית "אומנה בראש" שמה לה למטרה להעמיק ולחזק את שירות האומנה. המעורבות התבטאה בשני מישורים עיקריים: פיתוח צוותים מקצועיים ופיתוח ידע ודרכי התערבות.

פיתוח ידע הנו תהליך משמעותי וחשוב לכל ארגון מקצועי הרוצה להטביע את חותמו בשדה מעורבותו.

תחום האומנה השכיל להוביל תהליכי פיתוח ידע מרשימים, ואין ספק כי גיבושו של הידע לכלל תורה מקצועית אחת יעזור בשדרוג העבודה המקצועית והשירות הניתן למשפחות ולילדים.

חוברת זו לא הייתה יוצאת לאור ללא מעורבותם ופעילותם הנמרצת של שותפינו במשרד הרווחה, בעמותות האומנה ובקרן רש"י.

תודה מיוחדת לאנשי צוות אשלים שהיו מעורבים בפיתוח התכנית ובהפעלתה - שחר שומן, מנהל יחידת ילדים ונוער, ושרית ויזל, מנהלת תכניות.

דר' רמי סולימני
מנכ"ל אשלים

מערך החוברות המקצועיות בנושאים שונים של תהליכי העבודה בתחום משפחות אומנה הנו פרי של עשייה רבת שנים ושל תהליכי למידה מעמיקים.

תחום האומנה ידוע בהיותו פורץ דרך ועוקר הרים מחד גיסא, אך גם ביכולתו להטמיע ולבסס שינויים מאידך גיסא.

אנשי המקצוע הנאמנים והמסורים לטובת הילדים אינם שוקטים על שמריהם. קיימת המודעות לצורך בשיפור תמידי וכן קיימת ההבנה שכדי שהאיכות תתממש ותשתפר נדרשת למידה תמידית ומוקדנת תוצאות.

השיטה המנצחת שנבחרה הנה המודל המשלב עשייה יומיומית, קהילת ידע וקבוצת למידה אינטנסיבית ופעילה. שיטת הלמידה ב"חברותא" או "בית המדרש", הידועה מקדמת דנא, מפיקה את המיטב מכל אחת ואחד ואת המרב מכולם, וכמו תמיד השלם הנו יותר מסך חלקיו.

היכולת לאינטגרציה של תורות מקצועיות, ניסיון ומיומנויות, ידע ומידע נצברים והיכולת להפיק מתהליכים אלו כלים יישומיים לעבודת השטח אינן טריוויאליות, ועל כן ההערכה לפעולות אלו הנה עמוקה ורבה.

בטוחני שחוברות אלו תעצמנה את רמת הידע והמיומנויות של כלל העובדים הסוציאליים המטפלים בילדים ובמשפחותיהם, תסייענה לאנשי המקצוע באשר הם, בהתמודדויות ובהתלבטויות שהן מנת חלקנו היומיומית ותאפשרנה לראות את האור שבאתגרים אלו.

היופי של התוצרת נובע מתחושת הביטחון שהחוברות נשענות על תשתית מקצועית מבוססת רבת שנים ומהוות חוליה משמעותית בתהליך העשייה, הלמידה וההתפתחות המתמשכים.

יישר כוח לכל המעורבים בדבר שפתחו את עצמם ללמידה ההדדית, נתנו ממשאביהם האישיים ואפשרו בכך לכולנו ליהנות מפרי עשייתם:

ליקוטיאל צבע, מנהל אגף תכנון, מחקר והכשרה ולצוות האגף; לדליה רוזניק, לצחי פיין ולאילן שריף, על מתן האפשרות ועל הפיתוח של קבוצת הלמידה וקהילות הידע - בלעדיהם התהליך לא היה מתקיים.

ל"אשלים" ולעמותות האומנה שהתגייסו למהלך וסייעו בהצלחתו.

לכל מפקחי האומנה בשירות ילד ונוער, באגף השיקום ובאגף לטיפול באדם המפגר, שיצרו וגיבשו את התוכן בתהליכי הלמידה.

לחברת "רום" בראשותה של מוריה לוי, אשר בהנחייתה השוטפת והאקטיבית הצלחנו כולנו להפוך חלום למציאות.

וכמובן, אחרונה חביבה, המנצחת על כל המלאכה, בכל המערכות, במסירות אין קץ ובאמונה פורצת כל מחסום, תודה עמוקה לשלווה לייבוץ, המפקחת הארצית על האומנה בשירות ילד ונוער.

דליה לב-שדה

מנהלת שרות ילד ונוער

משרד הרווחה והשרותים החברתיים

מבוא

ענף האומנה עובר בעשור האחרון שינויים משמעותיים הכוללים בין היתר את ההפרטה החלקית של האומנה, הגדרת משפחות האומנה כמתנדבות, בניית סל הוצאות מיוחדות וניסיון קידום הצעת חוק השמה חוץ-ביתית.

סביבת העבודה החדשה חייבה אותנו ואף אפשרה לנו להפוך את האומנה לתחום לומד.

שירות האומנה מתמודד עם סוגיות מקצועיות מורכבות חדשות לבקרים. הסוגיות משתנות וחושפות אותנו לאתגרים מקצועיים חדשים. שימת הדגש בהתמקצעות השירות באה במטרה לאגם את הידע שהצטבר ולהפיצו כך שלכל מנחת אומנה בארץ יהיו כל הידע והמידע הרלוונטיים מהארץ ומהעולם.

מטרות אלו יושמו באמצעות הקמת קבוצת למידה וקהילת ידע וירטואלית בעזרתו של האגף לתכנון מחקר ופיתוח בראשותו של מר יקותיאל צבע. קבוצת הלמידה של ענף האומנה כוללת את כל מפעילי האומנה בארץ ואת הפיקוח של כל אגפי המשרד העוסקים באומנה. מדובר בקבוצה ייחודית, בין-ארגונית ובין-אגפית אשר לומדת וכותבת "תורה מקצועית".

מתוך מטרה לבנות תורה מקצועית שתהיה מושתתת גם על תורת השדה, מתקיים מהלך נוסף של התדיינות על החומרים הנכתבים בקהילת הידע הווירטואלית.

כל מה שנכתב בקבוצת הלמידה עולה לקהילת הידע, וכך מתאפשר לכל חבר בקהילה, ובמיוחד לכל מנחות האומנה, להעיר ולהאיר על הכתיבה המתגבשת. בצורה כזו, כל מי שעוסק בתחום בשטח, באקדמיה או בתחומים אחרים בקהילה יכול להוסיף מהידע שלו ומניסיונו. אין ספק כי תהליך זה מאפשר לבנות תורה מקצועית ייחודית ביותר אשר משלבת בין דיסציפלינות, גישות, תיאוריה ומעשה.

חוברות אלו הן הפרות של תהליך הלמידה.

תחום לומד דורש שיתוף פעולה של כל העוסקים בתחום ונכונות של כולם לשתף בידע שקיים אצל כל אחד ואחד. כיום קיימות התשתית והאווירה שמאפשרות למידה משותפת והפצת התוצרים שלה כסטנדרט לעבודה מקצועית בתחום האומנה. ענף לומד אינו מבטל את הצורך בידע אקדמי ובמחקר, והחשיבות שלהם בהתוויית כיווני הפעולה הנכונים אינה מוטלת בספק. במלאכה שותפים רבים וטובים.

אני מודה למנהלי הגופים המפעילים את האומנה, אשר השכילו להבין את חשיבות התהליך ושלחו את עובדיהם לימי לימוד, להנהלת השירות ולכל המפקחים שנטלו חלק בלמידה, ל"אשלים", שמאפשרים לנו להעלות את החומר לדפוס ושותפים שלנו לכל אורך הדרך בפיתוח האיכות המקצועית. ואחרונה חביבה, למנחת הקבוצה, הגב' מוריה לוי, מנכ"לית חברת "רום", שבזכות אישיותה המקצועית הצלחנו להפוך את החלום למציאות.

זו תחילת הדרך, אך הכיוון ברור. אני מקווה שבעתיד מחקרים שייעשו על התהליך יוכיחו שאכן היטבנו עם הילדים ועם משפחות האומנה.

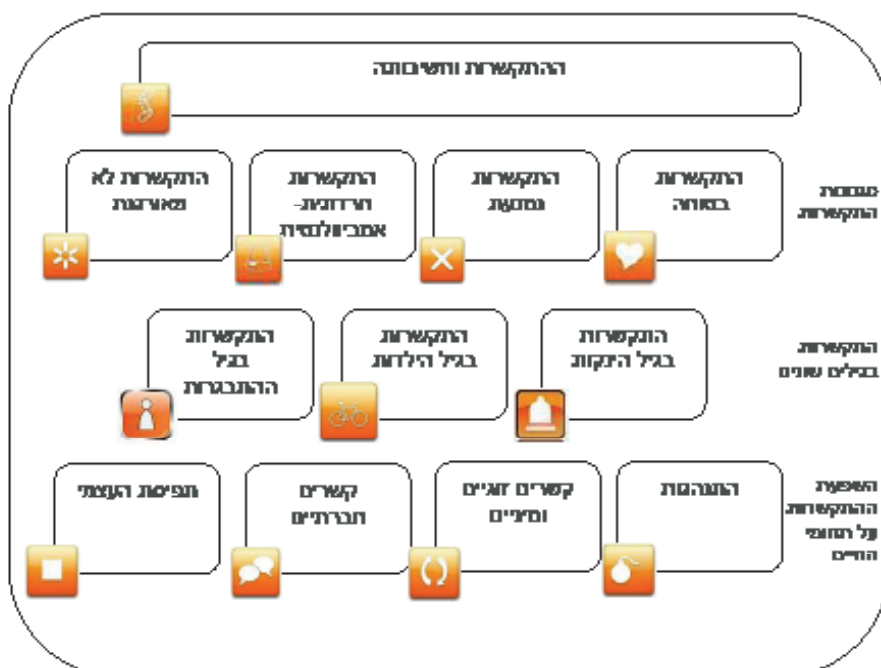
שלווה ליבוביץ

מפקחת ארצית למשפחות אומנה
משרד הרווחה והשירותים החברתיים

תוכן עניינים:

שם הפרק	עמ'
מודל	9
ההתקשרות וחשיבותה	10
סגנונות התקשרות	11
התקשרות בטוחה	12
התקשרות נמנעת	13
התקשרות חרדתית-אמביוולנטית	14
התקשרות לא מאורגנת	15
התקשרות בגילים שונים	16
התקשרות בגיל הינקות	17
התקשרות בגיל הילדות	18
התקשרות בגיל ההתבגרות	19
השפעת ההתקשרות על תחומי החיים	19
השפעה על התנהגות	21
קשרים זוגיים ומיניים	22
קשרים חברתיים	23
תפיסת העצמי	24
התקשרות במעגל האומנה	25
התקשרות למשפחה הביולוגית	27
התקשרות למשפחת האומנה	29
אחר משמעותי	32
קונפליקט נאמנויות	33
כלים למשפחה האומנת ולמנחי האומנה	35
ביבליוגרפיה	47

סגנונות התקשרות של ילדים במשפחות אומנה

ההתקשרות וחשיבותה

ההתקשרות מוגדרת כקשר בין ילד להורה או למבוגר המטפל בו. הקשר בין הילד למבוגר המשמעותי נוצר באופן אינסטינקטיבי, והוא צורך פסיכולוגי מולד. קשר זה חיוני להישרדות התינוק ודומה לצרכים פיזיולוגיים אחרים. עבור התינוק, הקשר משרת את הצורך בהגנה, בהזנה ובסיפוק צרכים נוספים. כאשר הילד הופך פעיל ועצמאי ולומד כי הוא יכול לסמוך על הדמות ההורית שתענה על צרכיו באופן רגיש, עקבי ומספק, הופכת דמות ההתקשרות ל"בסיס בטוח" שממנו הוא יכול להתרחק, לצאת ולחקור את הסביבה הפיזית או החברתית, ושאליו יוכל לחזור בזמן מצוקה או איום. כאשר השינויים המתרחשים אצל התינוק מפורשים בהצלחה על ידי הדמות המטפלת ומווסתים על ידה, התינוק לומד כי נוכחות המבוגר תעזור לו ליצור מחדש שיווי משקל של תחושת נוחות.

ככל שנוכחות של מבוגר רגיש, אכפתי ומגן מורגשת יותר, כך נוצר בסיס בטוח יותר להתקשרות המאפשרת חקירה, למידה והתפתחות ההולכים ומתרחבים. הנוכחות הפיזית והפסיכולוגית של המבוגר המטפל ברקע מאפשרת לתינוק לחזור אליו לצורך ויסות מצבי חרדה או עוררות יתר. המתח שבין הצורך של התינוק בביטחון לבין הדחף לחקירה, כמו גם החשיפה ההדרגתית של הילד על ידי ההורה למצבי מתח קלים וזמניים, מאתגרת אצל התינוק את התפתחותן של יכולות ושל אסטרטגיות חדשות שאינן תלויות בנוכחותו הפיזית והמיידי של ההורה. התנהגות התקשרות באה לידי ביטוי כאשר התינוק חש בסכנה או במצוקה, ומטרתה לשמור על קרבה לדמות ההתקשרות המגנה והמרגיעה. היכולת לחקור ולהגיע לרגיעה נקראת "איזון סביבתי", והיא גורם מרכזי בהתפתחות בריאותו הרגשית של האדם.

על מנת לאפשר לילד ליצור יכולת התקשרות הולמת, נדרשות שתי התנהגויות מרכזיות מצד ההורים: נגישות ותגובתיות. נגישות משמעה שההורה נגיש, פיזית ונפשית, עבור הילד וכי הנוכחות ההורית מהווה מרכיב קריטי בהתפתחותו. תגובתיות משמעה היכולת להתאים את התגובה לצורכי הילד. שתי ההתנהגויות חשובות מאוד בחמש השנים הראשונות להתפתחות הילד ולהתפתחות תקינה של יכולת ההתקשרות. הקשרים בין ההורה לילד משפיעים על האישיות של הילד ועל התנהגותו. בהתאם לזמינות של דמות ההתקשרות ולאופי התגובה לצרכיו מפתח הילד נקודות הסתכלות ביחס לעצמו ולאחרים ("internal working models"), אשר מכתיבות במידה רבה את סגנון ההתקשרות האופייני לו. ילד אשר נהנה מזמינות של דמות ההתקשרות לצרכיו, יהיה חשוף פחות למחלות, לדיכאון ולקושי חברתי-תפקודי.

הילד מבסס מגוון התנהגויות ותגובות, אשר ישוקפו, יחוזקו וישתנו בהתאם ליחסי הגומלין בינו לבין דמות ההתקשרות. ההתכוונות הרגשית (affective attunement) אשר נוצרת בשנה הראשונה לחיי הילד מאפשרת לו לגלות את עצמו כפי שהוריו תופסים אותו, וכך מסייעת לו לגלות את עצמו.

מרגע שהתפתחו, יחסי התקשרות מתמידים גם במשך פרידות ארוכות ולמרות מרחק, לעתים ללא כל עדות מוחשית לקיומם.

ילדים מגיעים למשפחות אומנה לאחר שחוו קשר הורי בעייתי, הזנחה, התעללות או מוות של הדמות המטפלת. כל אלו חוויות קשות של פרידה, אבל ואובדן אשר הפכות את המעבר למשפחה אומנת, גם המתאימה ביותר, לפרידה נוספת שהילד עובר. התנהגותו של הילד תיקבע בעיקר על פי דפוס ההתקשרות שלו, אשר גובש בהתאם לאיכות הטיפול שקיבל.

איכות הקשר בין הילד לגורם המטפל, אופי הקשר ויעילותו מאפשרים לחזות את התפתחות האישיות של הילד. הגורם המטפל בכלל, ומשפחת האומנה בפרט, ממלאים תפקיד חשוב ביכולת להוות «בסיס בטוח» עבור הילד. ברמה המעשית, דרך בירור והערכה של סגנון ההתקשרות של הילד, אנו יכולים לשער הן את סיכויי השתלבותו באומנה, ויותר מכך, את הדמויות המטפלות ואת איכות האינטראקציה שלהן הוא נזקק לשם התפתחות תקינה. ככל שנפתח אמצעי הערכה טובים יותר הנוגעים לילד ולצרכיו, וככל שנפתח תכניות ליווי והעשרה למסגרת האומנה, כן ישתפרו סיכוייהם של אותם ילדים להפיק את המיטב מן המסגרת החליפית שבה הם נמצאים.

סגנונות התקשרות

כבר בסוף השנה הראשונה נוצר אצל הילד דפוס התקשרות עקבי ויציב, המבוסס על מצבור ההתנסויות שחווה. דפוס זה כולל ייצוג פנימי של העצמי, של האחר ושל יחסים, ומהווה מערכת ציפיות או כלי פרשנות של המציאות. דפוס ההתקשרות מתעורר ובא לידי ביטוי במיוחד לאחר תקופת הינקות, במצבי מצוקה וחרדה.

לסגנון ההתקשרות הראשוני השלכות על המשך יכולתו של הילד ליצור קשרים בעתיד. הפעוט יפתח תחושת ביטחון אם יחסיו עם דמות ההתקשרות הם חיוביים, וצרכיו מסופקים. כאשר צרכיו הבסיסיים אינם מסופקים והקשר עם דמות ההתקשרות אינו מספק, הפעוט לא יבטח בעולם שבו הוא חי ויתקשה ביצירת יחסים בינאישיים.

אופי יחסי ההתקשרות מושפע במידה רבה מהזמינות הרגשית של הדמות המטפלת וממידת התגובה לצורכי הילד ב«בסיס בטוח». ילד החווה דמות התקשרות רגישה ונגישה, יחוש עצמו כבעל יכולת ואהוב. ילד החווה דמות התקשרות דוחה ולא מספקת, יחוש עצמו כלא ראוי לאהבה וחסר יכולת.

סגנונות ההתקשרות מתחלקים להתקשרות בטוחה ולהתקשרות לא בטוחה. להתקשרות לא בטוחה קיימים מספר תתי-סגנונות: התקשרות נמנעת, התקשרות חרדתית-אמביוולנטית והתקשרות לא מאורגנת. כל אחד מסגנונות ההתקשרות נוצר בעקבות תנאים מסוימים, אשר גורמים להתנהגות טיפוסית של הילד, המושפעת מהתנהגות הדמות המטפלת. על אף החלוקה הדיכוטומית לדפוסים, חשוב לציין כי בדרך כלל מאבחנים ילד על פני רצף של חרדה והימנעות, ולא כטיפוס טהור.

התקשרות בטוחה

סגנון זה נוצר כאשר ההורה מהווה «בסיס בטוח» עבור הילד ומאפשר לילד לחקור את עצמו ואת סביבתו, להבין את עצמו, ובהמשך להבין גם את דמות ההתקשרות. דמות ההתקשרות מגיבה באופן הולם, מידי ועקבי לצרכים הרגשיים והפיזיים של הילד. היא עוזרת לו להתמודד ולווסת מצבי לחץ, ובהתאם מהווה «בסיס בטוח» בסביבה הביתית.

סגנון התקשרות זה מאופיין במחאה קלה של התינוק לנוכח פרידה מאמו, אך ביכולת להירגע בקלות ולחזור לשחק. עם חזרתה של האם שמח הפעוט לקראתה, וחוזר במהירות לעיסוקיו לאחר שהוא רואה כי היא נוכחת בחדר.

ילדים אשר גיבשו התקשרות בטוחה חווים את עצמם כראויים לאהבה ולתמיכה. את האחר הם חווים כמישהו מיטיב שניתן לסמוך עליו. ילדים אלה מנהלים יחסים בינאישיים בגמישות ובהנאה ומסוגלים לתקשר את עולמם הפנימי כמו גם לפרש ולהבין את עולמו הפנימי של המבוגר בחייהם. ילדים אלו, לרוב, יגדלו להיות עצמאיים יותר, בעלי יכולת פתרון סכסוכים מפותחת ונכונות לשיתוף פעולה. כמו כן, הם יפחדו פחות ממצבים לא מוכרים ויציגו ביצועים קוגניטיביים טובים. סביר שילדים אלו ייהנו מפופולריות חברתית גבוהה ויגיבו באמפתיה לכאבו של האחר. בהתאם, קיימת סבירות נמוכה לכך שילדים אלו יתעמרו בחבריהם, יסבלו מהתעללויות או מבידוד חברתי.

כאשר הורים חוו התקשרות שהנה בוגרת ובטוחה, הסיכוי לגדל ילדים בעלי התקשרות בטוחה גדל בצורה משמעותית. יכולות המסייעות להורים בטוחים אלו לווסת רגשות בהצלחה הן יכולת האינטרפרטציה הבינאישית המפותחת שלהם ויכולת הקבלה, אשר מאפשרת לכבד את הילד כפרט נפרד וייחודי.

התקשרות נמנעת

סגנון זה נוצר כאשר דמות ההתקשרות מפגינה עוינות והתעלמות מתמשכות מצורכי הילד, דוחה אותו מעליה, ממעטת להגיב למצוקותיו ואינה מעודדת אותו לבכות או לחקור את הסביבה באופן עצמאי. במצב זה קיימת תת-פעילות של מערכת ההתקשרות, עד כדי כך שהילד ממעט ביצירת התקשרות.

סגנון התקשרות זה מאופיין בתגובה מועטה או בהתעלמות של התינוק הן מהפרידה מאמו והן מחזרתה לחדר. סגנון התקשרות זה מאפיין לרוב ילדים אשר חוו התעללות פיזית או אובדן של אדם קרוב. התנהגות זו משמשת כאסטרטגיית הגנה מפני ההתעלמות המתמשכת מצורכי הילד, מפני הדחייה ההורית והעוינות, ומטרתה להפחית את החרדה של הילד ואת כעסו.

ילדים המסווגים כנמנעים חוו דחייה הורית במהלך שנתם הראשונה, וצורכיהם בביטחון ובהרגעה לא סופקו על ידי המבוגר שעמו היו אמורים לפתח את ההתקשרות. ילדים אלו לומדים לאמץ בעצמם מנגנונים של הגנה לצורך יסות רגשי. הם מגנים על עצמם מתלות ומתחושת הדחייה הצפויה בעקבותיה, ומנסים לשלוט שליטת יתר ברגשות שלהם. על ידי התכחשות והימנעות מתחושת חרדה הם מפגינים התנהגויות של הסתמכות עצמית קיצונית תוך לקיחת סיכונים ובדיקת גבולות, או לחילופין - מצמצמים מראש את תחום ההתעניינות שלהם ואת הצרכים שלהם, כך שלא ייכנסו למצבי תלות ומצוקה. הדבר בא לידי ביטוי בביטויים כדוגמת "לא מעניין אותי", "זה טיפשי", "מי צריך חיבוק" וכדומה.

ההימנעות עשויה להוביל לניתוק רגשי, היעדר אמפתיה, התנהגויות אנטי-סוציאליות והפגנת חשדנות כלפי זרים. בהתאם, ילדים אלו עשויים להיות בעלי איכויות משחק נמוכות יותר מילד בעל התקשרות בטוחה ובעלי אגרסיות גבוהות, הבאות לידי ביטוי בניסיונות התעמרות בילדים אחרים.

התקשרות חרדתית- אמביוולנטית

סגנון זה נוצר כאשר ההורה אינו מצליח לשמש «בסיס בטוח» עבור הילד ולספק את צרכיו בקרבה. במצב זה קיימת פעילות יתר של מערכת ההתקשרות, והילד מנסה ליצור התקשרות כל הזמן.

סגנון התקשרות זה מאופיין בקושי רב של התינוק להסתגל לפרידה מאמו וב־תגובות קשות של בכי וחרדה. לאחר חזרתה של האם התינוק מבטא כעס רב כלפיה, לעתים לא מוכן להתקרב אליה ולעתים נצמד ללא הפוגה מחשש שת־עזוב שוב. ילדים אלו חשים שדמות ההתקשרות לא מספיק רגישה לצורכיהם ולא זמינה לענות עליהם. חשוב לציין שתחושת חוסר הנגישות שהילד חווה אינה קשורה בהכרח לתפקוד האובייקטיבי של דמות ההתקשרות, אלא לדרך שבה הילד תופס את המצב.

סגנון התקשרות זה נוצר לעתים כאשר דמות ההתקשרות מגיבה בצורה לא עקבית לילד: לעתים התגובה תהיה ראויה, ובמקרים אחרים יחוה הילד תחושת הזנחה. סגנון התקשרות זה עשוי לאפיין ילדים אשר סבלו מהזנחה, אך הדבר אינו מחייב.

ילדים המסווגים כבעלי סגנון התקשרות חרדתי-אמביוולנטי נמצאים במצב כרוני של שידור מצוקה ותלות במבוגר. כל האנרגיות שלהם מושקעות בניטור הקשר עם המבוגר, קשר אשר נחוה תמיד כמתסכל, כי המבוגר אינו מצליח להשביע את רצונם. חוסר היכולת להתנחם ולווסת את תחושותיהם הוא מעין בור בלי תחתית, המונע על ידי חרדות נטישה תמידיות. ילד כזה מוטרד באופן תמידי לגבי הזמינות של ההורה, אינו פנוי לחקור את סביבתו באופן חופשי ולא נעזר בהוריו כ«בסיס בטוח». מנגנוני הוויסות שהילד מאמץ אינם מאפשרים לו לשמר בצורה מוצלחת את המתח שבין היכולת לחקור ליכולת להירגע, בין צורכי התלות וההיזק קקות לאחר לבין העצמאות ותחושת הביטחון העצמי. מצב זה גובה מחירים יקרים בתהליך ההתפתחות של יחסים בינאישיים ושל היבטים שונים של הסתגלות, במיוחד במצבים של התמודדות עם מצבי לחץ. הילד גדל עם קושי להתמודד עם קשיים ולחצים ביומיום ועשוי להציג היפוך תפקידים עם דמות ההתקשרות. ילדים אלו עשויים להסתגר מבחינה חברתית ולסבול מדחייה חברתית ומתחושות של חוסר מסוגלות.

התקשרות לא מאורגנת

בקרב כלל האוכלוסייה, סגנון התקשרות זה בא לידי ביטוי לעתים רחוקות בלבד, אולם בקרב ילדי אומנה עד גיל שש זהו סגנון נפוץ מאוד. סגנון זה נוצר כאשר ההורה הוא מקור של אימה ולחץ עבור הילד. הילד לומד שבכי והפגנת מצוקה אינם מעוררים את דמות ההתקשרות לכדי פעולה, ולכן מוצא דרכים אחרות להביע מתח. סגנון זה עשוי לנבוע גם כתוצאה ממקרה של ניצול פיזי או מיני. התקשרות זו מאופיינת באתקיעות בלתי ניתנת לפתרון של מצבי פחד קיצוני, שכן הדמות שאמורה לעזור בוויסות הפחד היא גם הדמות המפחידה.

אצל ילד בעל סגנון התקשרות זה לא קיימות אסטרטגיות ויסות, ועקב כך מתפתחים בילד אפיונים והתנהגויות דיסוציאטיביים. התפתחותם מאופיינת בקשיים חברתיים ובקשיים ניכרים בוויסות דחפים. קיימת סתירה בין החוויה של הילד לבין מה שנאמר לו לגבי אותו מקרה. סתירה זו עלולה להוביל לחוסר אמון כרוני בבני אדם, עיכוב בתחושת הסקרנות, אובדן אמון בחושיו ונטייה לראות בכל דבר משהו לא אמין. לילדים אלו חסר מנגנון התמודדות עקבי וברור, לכן הן חווים כל סיטואציה כמצב לא צפוי ומתקשים לפתח תבניות להתמודדות עם מצבי-גומלין. אם בסיטואציה בטוחה מהווה דמות ההתקשרות מראה עבור הילד, שבאמצעותה הוא יכול לראות את עצמו, במצבים כאלו הילד רואה תמונה של עצמו דרך מראה המרוסקת לאלפי חלקים.

כל אלו עלולים להיות סימנים מקדימים להפרעות אישיות חמורות, כדוגמת אישיות גבולית. ילדים בעלי סגנון התקשרות זה יתקשו להתקשר לדמויות אחרות, ולכן יש לשער כי יתקשו להשתלב באומנה. דפוסי התנהגות אנטי-סוציאליים, המאפיינים סגנון התקשרות לא מאורגן, מובילים במקרים רבים לנשירתם של ילדים אלו ממסגרות האומנה השונות.

ילדים בעלי סגנון התקשרות לא מאורגן סובלים במקרים רבים מהפרעת התקשרות תגובתית (Reactive Attachment Disorder). הפרעות התקשרות כוללות שלושה סוגים, ובדרך כלל מלוות את הילד בכל המצבים והמסגרות:

1. הפרעות של חוסר התקשרות - מתרחשות בהיעדר כל דמות התקשרות:
 - הפרעת התקשרות עם נסיגה רגשית
 - הפרעת התקשרות עם חברתיות בלתי מובחנת
2. הפרעות בבסיס הבטוח, הבאות לידי ביטוי בצורות הבאות:
 - התנהגויות סיכון עצמי
 - עכבות ומעצורים
 - התנהגות מודאגת, ערנות יתר וריצוי יתר (hyper compliance)
 - היפוך תפקידים (הילד ההופך לילד הורי כלפי ההורה)
3. שיבושי התקשרות (Disrupted Attachment Disorder)

בסגנון התקשרות זה חשוב ביותר להעריך את משך הזמן שסגנון זה קיים ואת קשת הנסיבות שבהן הוא עולה. רצוי ללמוד את המידה של החשיפה לאירועים טראומטיים ואת עוצמתה, וכן את איכות ההתקשרות עם הדמויות המטפלות.

התקשרות בגילים שונים

הסתגלות הילד להוצאתו מהבית תלויה, במידה רבה, בגיל שבו התרחשה הפרידה. ילדים אשר הוצאו מבתיהם עד גיל שבע, הפגינו רמות נמוכות יותר של בעיות הסתגלות, סבלו פחות מבעיות חברתיות, מחרדה ומדיכאון בהשוואה לילדים שהוצאו מבתיהם בגיל מבוגר יותר. בפרק זה נתאר את אופי ההתקשרות בגילים שונים ואת הייחוד של כל שלב.

התקשרות בגיל הינקות

בשלב זה לומד התינוק לתקשר עם סביבתו על ידי קריאה ממרחק, דיבור, חיזור ועוד.

בשנתיים הראשונות לחיים מתפתחת היכולת לחוש המשכיות של העצמי, אשר קשורה לאיכות ההתקשרות. הקשר הראשוני מתקיים באמצעות חוויית ההזנה של התינוק. מדובר במעגל לחץ והפחתת-לחץ: התינוק חש לחץ משום שהוא רעב, ולאחר ההאכלה הוא חש שלוה ורגיעה. השהות במחיצתו של אדם קבוע, אשר גורם לתינוק לחוש מוגן ומטופל, מסייעת ביצירת תחושת ביטחון.

בין הגילים תשעה עד שמונה-עשר חודשים מתפתחות אצל התינוק יכולות ההסתגלות והבושה, אשר מתעוררות כתוצאה מהגבלת התינוק על ידי הוריו. הגבלה ריאלית גורמת לתינוק לתחושה כי עצמיותו הוגבלה. ביחסים בריאים יקדיש ההורה תשומת לב לתגובת התינוק וינסה לחזק את הקשר הרגשי תוך כדי חיזוק הגבולות. בצורה זו התינוק לומד לשלוט בדחפיו תוך כדי התפתחות קוגניטיבית, התפתחות מצפון והמשך חיזוק היכולת הבינאישית. התנהגות זו מעודדת יצירת דימוי עצמי חיובי ויכולת התקשרות טובה.

כאשר ההורה אינו מנסה להרגיע את התינוק לאחר מצבים קשים, התינוק יחוה תחושת דחייה, בוז ובושה ברמה גבוהה. תחושות אלו מחזקות את הערך העצמי השלילי, ומפתחות מבנים קוגניטיביים עם תפיסה עצמית שלילית.

ילדים עם רקע של טראומה ישאלו את עצמם שאלות כמו: למה לא יכולתי לעצור את מה שקרה? להילחם? לברוח? ילדים נוטים לחשוב כי הסיבה לכך שקרה להם משהו טראומטי, היא שמשהו לא בסדר אתם.

הבושה מתחזקת כאשר הילד חווה חוסר תמיכה. את הבושה, בשונה מכעס, אבל או עצב, קשה לראות לרוב. ילד החווה בושה יהיה שקט בדרך כלל, לא יצעק ולא יבכה. במקרים כאלה, קבלה, תמיכה ושמירה על קשר עם הילד עשויות להקל את החוויה הקשה של הבושה.

התקשרות בגיל הילדות

בשלב כלשהו בין גיל שלוש לארבע עובר הילד שלב התפתחותי-קוגניטיבי אשר מאפשר לו להבין את כוונתו של ההורה, תכניותיו, מטרותיו וצרכיו. התפתחות הקוגניציה ושינוי נקודת המבט של הילד מאפשרים לו להבין את הגורמים המניעים את הוריו, ואת אלו אשר מכתיבים את התכנון המוקדם שלהם. בצורה זו הילד יכול לגרום להוריו לשנות את תכניותיהם כך שיתאימו לתכניותיו שלו.

יכולות התקשרות המילולית שנרכשו בגיל צעיר יותר משתכללות ומסייעות לשיפור התקשרות בין ההורה לילד. בצורה זו ההורה והילד יכולים לתקשר טוב יותר את רצונותיהם ואת תכניותיהם זה לזה, דבר המסייע להשגת תכנית המוסכמת על שני הצדדים. הביטחון ביציבות ההבנה ההדדית נבנה לתוך מודל העבודה של הילד מול ההורה. ביטחון זה מאפשר לילד להיפרד מההורה לפרקי זמן ארוכים יותר, תוך הפחתת חוויית המצוקה.

בשלב זה, נוסף על שיפור יכולות התקשרות המילולית, הילד שיפר את יכולת הניידות שלו - מזחילה הססנית להליכה ולריצה בבטחה. התקדמות זו, אשר עשויה להעיד על שיפור בהתפתחות הניירולוגית של הילד, מאפשרת לו להרחיב את טווח ההעזה הרחק מאהבסיס הבטוח. כך יכול הילד להתחבר למגוון רחב יותר של אנשים, הכולל עמיתים למשחק ואף זרים.

ילדים בעלי סגנון התקשרות בטוח משתתפים באופן פעיל יותר בפעילות קבוצתית וסובלים פחות מבידודות, בהשוואה לילדים בעלי סגנון התקשרות נמנע. ההתקשרות הבטוחה מעידה כי הילד יהיה אמפתי יותר לקשיים המופגנים על ידי האחר, ויוכל לקיים מערכות יחסים הדדיות. ילדים אלו חווים במהלך הילדות קשרי גומלין וחברויות קרובות, בדרך כלל עם בני אותו מין, כנהוג בגילאים אלו. ילדים אשר חוו התקשרות בטוחה יוכלו לתחזק חברויות אלו גם כאשר הם לוקחים חלק במעגל חברתי המשלב ילדים נוספים.

התקשרות בגיל ההתבגרות

בגיל ההתבגרות חווה המתבגר שינויים פיזיולוגיים, קוגניטיביים, רגשיים וחברתיים. בתחום הפיזיולוגי הוא מתפתח מבחינה גופנית ומינית, בתחום הקוגניטיבי הוא עובר מחשיבה מוחשית לחשיבה מופשטת, בתחום הרגשי הוא מפתח זהות אישית תוך פרידה מהדמות המטפלת, ובתחום החברתי עובר הדגש מהמשפחה לקבוצת השווים.

בשלב זה עובר המתבגר תהליך אינדיווידואציה שני (הראשון הושלם בגיל שלוש, עם השגת קביעות עצמית וקביעות אובייקט), שבמסגרתו הוא מתיר את קשרי התלות המשפחתיים והופך לחלק מהעולם הבוגר. בסיום התהליך יכול המתבגר לפעול בנפרד מהמשפחה ולחוות ריחוק פיזי ורגשי, וכך הופך המתבגר לעצמאי האחראי לעצמו ולמעשיו.

השינויים המתרחשים בגיל ההתבגרות מושפעים מהשינויים ההורמונליים, משינויים במערכת העצבים, מתהליכים קוגניטיביים וכן מההתנסויות החברתיות-רגשיות. התפתחויות אלו מובילות את המתבגר לחפש אחר שותפות עם עמיתים מקבוצת הגיל שלו, בדרך כלל בני המין השני. במערכת יחסים זו שותפות מערכת הרבייה, מערכת הטיפול/דאגה ומערכת ההתקשרות.

מתבגרים בעלי סגנון התקשרות בטוח משתלבים בדרך כלל בצורה טובה וחלקה יותר במפגשים חברתיים, גם בכאלה אשר כוללים אפשרות לפגיעות רגשית, ומפגינים יכולת הובלה חברתית. נערים ונערות אלו נבחרים במקרים רבים כדוברים של קבוצתם, ואליהם פונים במקרים של התלבטויות. כמו כן, הם מפגינים ביטחון חברתי וסמכותיות.

ניתן לפתח התקשרות אצל ילדים בגילים מאוחרים על ידי עידוד וחיזוק מצד דמות ההתקשרות כלפי הילד הבוגר. יחסי התקשרות אפקטיביים עשויים להתפתח בין דמות ההתקשרות לבין המתבגר כאשר מתאפשרת התנהגות טבעית כגון מגע וחיבוק, וכן מתן אפשרות למתבגר לבטא את עצמו.

השפעת ההתקשרות על תחומי החיים

אצל ילדים אשר יכולתם להתקשרות פגועה, מופיעים כמה סימפטומים הפוגעים בתחומי החיים השונים: קושי להגיע לוויסות רגשי, יכולת אינטגרציה לקויה, התפתחות איטית של השפה ושל הקוגניציה, וכן קשיים בוויסות ביולוגי הקשור בהתנהגות ובארגון ההתנהגות.

מערכת ההתקשרות המתפתחת בין דמות המטפל לבין הילד היא בעלת חשיבות מכרעת בהתפתחות הרגשית והחברתית של הילד, ובהתפתחות מערכת היחסים הבינאישיים שיקיים הילד בעתיד. ההתקשרות מספקת הקשר ליחסי גומלין רגשיים, התנהגותיים וקוגניטיביים שיקיים הילד עם הסביבה.

ילדים אשר לא זכו לחוויה של פיתוח יחסי התקשרות בטוחים עם דמות הורית, גילו בעיות פסיכולוגיות, קוגניטיביות והתנהגותיות. לדוגמא, פעוטות שלא זכו לקשר חם ואוהב עם דמות מטפלת קבועה הפגינו איחור התפתחותי חברתי ואינטלקטואלי. לחילופין, פעוטות בעלי התקשרות בטוחה הציגו ביטחון עצמי גבוה יותר במיומנויות חברתיות.

דוגמא נוספת להשפעת ההתקשרות על ילדי האומנה קשורה לליקויים בזיכרון לטווח הקצר ולטווח הארוך. ילדים אלו ישכחו דברים שנאמרו להם לפני זמן קצר, כיוון שהזיכרון שלהם אינו מעבד את הנתונים בצורה טובה.

את סוגי ההשפעות של ההתקשרות על תחומי החיים ניתן לחלק ל: השפעה על ההתנהגות, על קשרים זוגיים ומיניים, על קשרים חברתיים ועל תפיסת העצמי. בפרק זה נתאר את השפעות ההתקשרות על תחומי החיים השונים.

השפעה על התנהגות

ילדים עם בעיות בהתקשרות מאופיינים בדפוסי התנהגות שאינה נורמטיבית. דוגמאות להתנהגויות כאלו הן אגרסיביות, שיפוט לקוי, חוסר יכולת להבחין בגילויי חיבה, שקרים, מניפולציות, התעללות בבעלי חיים, מופנמות ועיסוק מוקדם באלימות ובהרס. דפוסי התנהגות אלו עשויים לשקף מאפיינים אישיותיים של הילד או את האופן שבו התייחסו אליו הוריו הביולוגיים או הסביבה הקודמת. ילדים אלו אינם בוטחים במבוגרים, והם גם אינם מאמינים בעצמם. ילדים אלו כמו חייבים לקבל את מה שהם רוצים, אולם הם לא חשים סיפוק או רגיעה פנימית. כאשר מסרבים לבקשתם, עולים תסכול ומצוקה, המתבטאים לעתים בתוקפנות. לא מתקיימת הפנמה של אחריות, תחושת אשמה או צער. ילדים אלו מתפרעים במקרים רבים כדי לחוש שהם שולטים בתוצאות שיבואו מהוריהם. הם שואפים לעתים לתוצאות שיעניקו להם סיבה לכעוס, לחוש שהוריהם אכזריים.

"הפרעת התקשרות תוקפנית" נפוצה אצל ילדים אשר חוו אלימות במשפחה בשנתיים הראשונות לחייהם, או היו עדים לה. אצל ילדים אלו, ההתנהגות השולטת היא תוקפנות והרסנות כלפי דמות ההתקשרות, כלפי עצמם או כלפי הסביבה. להפרעה זו יש זיקה לקשיים שביצירת התקשרות עם הדמות ההורית בשל הזנחה או התעללות מצד ההורים, בשל הימצאות הילד בהסדרים מוסדיים מגיל צעיר או בשל מעבר בין משפחות מאמצות. הפרעת התקשרות יכולה להיות קשורה גם לאיחור התפתחותי של הילד, דבר היכול להקשות או לפגוע באיכות הקשר עם הדמות ההורית. באמצעות פעולות חבלה כגון התגרות, מרי ותוקפנות מרגיש הילד שהוא שולט בטון הרגשי של המשפחה. התנהגות זו, אשר פוגעת בתפקוד התקין של המשפחה, מקשה את שילובו של הילד במציאות החברתית של חיי המשפחה, דבר המחזק את תחושת חוסר הערך שלו.

לילדים אלו אין מושג כיצד ליצור קשר והתקשרות עם דמות הורית מיטיבה. עד שלא תיווצר התקשרות, הילד ימשיך לא לקבל את סמכות ההורים, לא לכבד את עצמו ולא להרגיש טוב עם ההורים האומנים. כדי לסייע לילד, חשוב לדעת שבמקרים מסוימים הוא עשוי להתנהג בצורה שתדרוש מהדמות המטפלת להחזיק אותו. במקרים כאלו סביר להניח שהילד יצעק שמכאיבים לו, וזאת מכמה סיבות:

1. מניפולציה שתרתיע את המחזיק ותוביל לשחרור
2. הכאב שמובע בצעקה קשור לאובדן השליטה
3. שחזור מצבים מכאיבים מהעבר

במקרה כזה על ההורה לוודא כי הוא לא מכאיב באמת, ולאחר מכן לבדוק עם הילד אפשרויות שונות לחוות ולפרש את החוויה. חשוב לציין כי לא כל ילד שעבר התעללות, הזנחה או גדל במוסדות יפתח הפרעת התקשרות. יש חשיבות רבה למשתנים אישיותיים, כמו גם לעיתוי ההתערבות הטיפולית ולעילות בכל מקרה פרטני.

קשרים זוגיים ומיניים

הצורך בביטחון משותף לכל בני האנוש. המפתח להשגת תחושת ביטחון הוא קשר חיובי, אוהב ויציב.

כאשר מתקיימים יחסי אהבה, מופעלות כמה מערכות התנהגותיות: התקשרות, דאגה וטיפול (care giving), מיניות, חקירה (exploration) וחברות.

במקרים מסוימים ילדים עשויים להפגין התנהגות מינית חריגה, אשר תבוא לידי ביטוי בשימוש בשפה מינית בוטה, עיסוק אינטנסיבי בעניינים מיניים, תוקפנות מינית ועוד. כאשר התנהגות זו כפייתית ונמשכת לאורך זמן, וכאשר ההתנהגות אינה מתאימה לגילו של הילד, מדובר באות אזהרה.

בפני דמות ההתקשרות עומדות שלוש מטרות עבור ילד אשר מפגין התנהגות מינית חריגה:

1. ארגון הסביבה כך שתצמצם חרדה ותקדם תחושת ביטחון
2. התערבות כאשר הילד מפגין התנהגות מינית חריגה או בלתי נאותה
3. קידום ריפוי ותיקון על ידי טיפול וחינוך

כדי לקדם התנהגות מינית נאותה חשוב להסביר לילד על גופו, על קשרים מיניים חיוביים ועל הפנים השונות של המיניות.

בני זוג בוגרים אשר חווים בעיה בקשר ביניהם, יביעו במקרים רבים מחאה על כך בצורה של כעס, חיפוש והיצמדות. כשהקשר טוב, המחאה נענית בדרך כלל, מתקבלת וזוכה להתייחסות חיובית מצד בן או בת הזוג. כאשר מערכת היחסים במצוקה, הצורך אינו נענה בדרך כלל. כשאין היענות למחאות, מתפתחת אחת משתי אסטרטגיות עיקריות של ויסות רגשי: האחת - אסטרטגיה של הימנעות על ידי הסחת הדעת מרגשות ההיזקקות, והשתקעות במשימות אחרות המסיחות את הדעת מצורכי ההתקשרות. האסטרטגיה השנייה היא היצמדות חרדה לבן הזוג או לבת הזוג במטרה להשיג תגובה. בדרך כלל, ככל שאחד מבני הזוג נצמד, השני נוטה להימנע.

לעתים, בעיקר אצל אנשים עם רקע טראומטי, יש חיבור של אסטרטגיות בצורת שדר של: **בוא הנה, אני זקוק לך - אבל אתה מסוכן - הסתלק.**

קשרים חברתיים

יש סבירות גבוהה שילדים בעלי סגנון התקשרות בטוח ייכנסו לקשרים עם ציפיות חיוביות, עם נטייה למעורבות גבוהה ביחס לאחר ועם יכולת הכלה רגשית וחברתית. התנהגויות אלו מקדמות מסוגלות חברתית.

הפרעת התקשרות באה לידי ביטוי בעיקר ביחסים חברתיים בעייתיים, לדוגמא, בחוסר יכולת ליצור קשר בינאישי מכל סוג שהוא, יצירת קשרים בינאישיים לא מובחנים עם כל אחד, יחסים תלותיים ודרישה לתשומת לב מוחלטת מצד הדמויות המטפלות, חוסר אמון והתנהגות חשדנית בקשר עם דמויות הוריות, התנהגות אמביוולנטית של קרבה-דחייה, התנהגות מינית פרובוקטיבית, התנהגות של הרס, פגיעה, ניצול וכן הלאה.

ניתן למנות שלושה תחומים עיקריים שבהם באים לידי ביטוי קשיים אצל ילדים עם הפרעות התקשרות:

תקשורת - חוסר יכולת לתקשר, ליצור מערכת יחסים משמעותית של אכפתיות והתייחסות לצורכי הזולת ולנקודת הראות שלו.

שליטה בדחפים - יכולת שליטה נמוכה בדחפים, בעיקר באגרסיה.

התפתחות - ירידה ביכולת הקוגניטיבית, חשיבה מושגית נמוכה גם לאחר סיפוק סביבה מעשירה ותומכת. המיומנויות הלשוניות נפגעות גם הן במידה רבה. אמנם הן יכולות להשתפר בסביבה תומכת ומעשירה, אך לא להגיע למיצוי המלא. חשוב לציין שנושא ההתפתחות אינו קשור באופן בלעדי להשפעות ההתקשרות על קשרים חברתיים.

חשוב להכיר את התחומים שבהם עשויות להופיע הפרעות, כחלק ממכלול המאפיינים של הפרעת התקשרות. אין חשיבות לאבחון סוג הפרעה ספציפית ביחס לילד מסוים.

תפיסת העצמי

כדי לחוש רגשות חיוביים כלפי עצמו על הילד להפנים את דמות האם המיטיבה, אשר מכוונת רגשית לצרכיו. חוויית התקשרות בטוחה, אשר כוללת מכוונת רגשית והעדויות, מאפשרת לילד להפנים מצבים שבהם הוא מרגיש רצוי, חווה אהבה והנאה ללא תחושת בושה בגלל דימוי עצמי ירוד.

ילדים בעלי דפוסי התנהגות לא נורמטיבית אינם מאמינים בעצמם וביכולת שלהם להרגיש נאהבים. הם ינסו לבחון את יכולת ה"עמידות" של ההורה או של הגורם המטפל, ולראות מתי הם "יוותרו" עליו. במקרים שבהם מעירים להם על התנהגות שאינה מקובלת, אבל מחזקים אותם בהתנהגות אוהבת, קשה להם להכיל את הבושה המציפה אותם ולהמשיך ולקבל אהבה.

לדוגמא, ילדים בעלי סגנון התקשרות חרדתי נוטים לפתח תלות באחרים ולהאמין פחות בעצמם. ילדים אלו אינם מאמינים ביכולת שלהם להנות מקשר עם דמות מיטיבה, ולכן הם דוחים את ניסיונות ההתקרבות של ההורים האומנים, יחד עם היתלות עליהם וביטוי נזקקות.

הנטייה של ילדי אומנה היא לא לזכור בבהירות את המשפחה הביולוגית שלהם ואת המקום שממנו התחילו, ולכן לא להיות מודעים לזהות שלהם. רבים מהם זוכרים את המשפחה שאצלה שהו סביב גיל ארבע, שייתכן שהייתה משפחת האומנה השלישית שלהם. חוסר בהירות זה גורם לילדים לבלבול ולשאלה למה הם היו שם. חוסר ההבנה מה קרה מקשה עליהם להתקשר ולעבור תהליך של פרידה מהעבר. חשיבות הפרידה מהעבר טמונה בצורך להתנתק מהכאב שאותו חוו ולהתחיל בהתקשרות בטוחה וחיובית. חוסר היכולת להתנתק מהעבר פוגע ביכולת להתקשר מחדש.

בקשר עם ילדים פגועי התקשרות יש להתאים את התגובות של הסביבה ליכולת הרגשית של הילד, ולא ליכולות הרגשיות הסטנדרטיות של הגיל הכרונולוגי שלו. זאת כיוון שהגיל הרגשי והגיל הכרונולוגי אינם מסונכרנים בהכרח, וציפייה להתנהגות שהילד לא יכול לעמוד בה, מגבירה את תחושת הבושה.

חשוב לסייע לילד לחוות את הנוכחות של דמות ההתקשרות בצורה חיובית. הנוכחות הקרובה והעקבית מעבירה לילד תחושה של קרבה פיזית, המאפשרת רגרסיה לגיל רגשי מוקדם יותר. הפיקוח הקרוב משחזר אופן גידול של תינוק על ידי אמו. עקביות זו חשובה לצורך יצירת עצמי בריא של הילד.

באמצעות השרשת ציפיות ביחס לעצמי ולאחרים, ועל ידי יצירת פלטפורמה לביסוס מערכות יחסים קרובות ומערך תמיכה חברתי, סגנון התקשרות בטוח מעודד התמודדות טובה עם אתגרים ושרידות בפני תקופות קשות. על ידי קיום דפוסי עוררות וויסות גמישים, התקשרות בטוחה עשויה להפחית את הפגיעות של הילד למצבי דחק.

התקשרות במעגל האומנה

אומנה היא סוג מיוחד של הורות, אשר אמור לספק לילד שהוריו אינם מסוגלים לטפל בו חוויה משפחתית וקשר רגשי עם דמויות התקשרות (primary care givers) מיטיבות. כל זאת בלי לאבד את הקשר עם הוריו הביולוגיים. הייחוד של משפחת האומנה הוא שהורים אומנים מגדלים ילד שלא נולד להם, והם אינם ההורים הבלעדיים של הילד. מלבד התא המשפחתי החדש שנוצר, יש לילד זוג הורים ביולוגיים, ולעתים גם אחים.

המורכבות הנעוצה במהלך מצד ההורים האומנים היא לקלוט ילד שאין להם עבר או זיכרונות משותפים אתו, ושולעתים הגיע אליהם אחרי מערכות יחסים קשות, תוך מתן מקום במסגרת להורים הביולוגיים. הילד עלול לדחות את ההורים האומנים ולצעוק עליהם "אתם לא האבא והאמא שלי". ההתמודדות המתגרת מחייבת יכולת הכלה גבוהה מאוד מצד ההורים האומנים על מנת שהילד יוכל לכלול אותם במאגר דמויות ההתקשרות, בלי "למחוק" בהכרח את ההורים הביולוגיים ממאגר זה. כדי לקלוט ילד למשפחה, על הילד ועל ההורים האומנים לבנות מערכת יחסים רגשית, באופן שהילד לא יישאר אורח בבית המשפחה האומנת. כאמור, התקשרות אינה מתרחשת בחלל ריק אלא מושפעת מדמויות ומחוויות העבר הן של הילד והן של המשפחה. ילד המגיע למשפחה אומנת התנסה בקשר במשפחתו הביולוגית, וניסיונו הקודם משפיע על יכולתו להתקשר להורים האומנים. המעבר בין משפחות והקשיים שאתם התמודד, משנים את הילד ומשפיעים על התנהגותו. ילד אשר גדל במשפחת אומנה מעורב בכמה מערכות יחסים, מעצם גדילתו בחיק משפחה שאינה משפחתו הביולוגית. הילד ממשיך לשמור על קשריו הפנימיים עם דמויות ההתקשרות הראשוניות שלו, בין אם דמות ההתקשרות נוכחת ובין אם היא נעדרת או מתה.

ילדים במערך האומנה למדו להסתמך בראש ובראשונה על עצמם. הם לא יכולים לאפשר לאף אחד לחבב אותם, או להזדקק לאף אחד. לכן כאשר דמות מטפלת חדשה נכנסת לחייהם, הם עלולים לבחון אותה בחשדנות. מבחינה התנהגותית, הם עלולים להחזין את החשש הזה על ידי הפגנת חוסר אכפתיות וחוסר צורך בעזרה. ילדים אלו נאבקים על השליטה מול ההורים ומעוררים אצלם תחושת חוסר אונים על ידי העברת תשדורת של חוסר אכפתיות. ילדים אלו לא מעריכים הפגנת חולשה, והם בוחנים את הגבולות כדי להראות שהם אינם זקוקים לאהבה וליציבות שבהסדר קבוע. הם חווים תחושת כישלון כיוון שאף הורה לא הצליח לטפל בהם, ולכן הם לעתים פוגעים ופוצעים את עצמם.

סביר להניח כי ילדים במערך האומנה המפגינים רמות התקשרות גבוהות, חוו רמות נטישה נמוכות יחסית ממשפחתם הביולוגית. הדבר יכול להתבטא ביכולת טובה יותר ליצור קשרים איכותיים עם הגורם המטפל החדש, ולהוביל להשמה מיטבית באומנה. מנגד, ילדים בעלי התקשרות רגשית שאינה פתורה, עשויים להנציח דפוסי התקשרות לא בטוחים, ולכן עוברים בין משפחות אומנה רבות יותר.

עבור ילדי אומנה, אובדן של אח או אחות, וכן מעברים תכופים בין משפחות אומנה, מחזקים את דפוס ההתקשרות הנמנעת. כיוון שההתנהגות הנמנעת היא דרך ההתנהגות שהופגנה כלפיהם במהלך חייהם, זו הדרך שבה הם יודעים לתקשר עם אחרים.

משך ההתקשרויות ורציפותן קשורים לרווחתו של הילד במשפחות אומנה. הילד לעולם לא מפסיק להתגעגע למשפחתו, וחשוב לו להמשיך ולשמור אתה על קשר. לקשר המתמשך יש חשיבות רבה להתפתחותו של הילד ולתפקודו במסגרות השונות. הדבר מחזק את הקביעה שאם אפשר לשמר מערכת יחסים בין הילד להורה לאחר הוצאת הילד מהבית, הילד יסתגל באופן חיובי יותר למצבו.

ייתכנו שינויים בדפוס ההתקשרות של האדם בעקבות שינויים ביחסי ההתקשרות בגיל הצעיר, או בעקבות התערבות טיפולית בגילים מאוחרים יותר. מטרתם של משפחת האומנה ושל מנחה האומנה היא קידום התקשרות בטוחה אצל הילד. מצורף כלי הכולל דגשים והצעות לקידום התקשרות בטוחה.

ילדים ומתבגרים יכולים ליצור התקשרות משמעותית ובטוחה עם ההורים האומנים, נוסף להתקשרות עם ההורים הביולוגיים. ההתקשרות יכולה להתקיים גם לאחר מסכת חיים קשה ושרשרת השמות לא מוצלחת.

התחושה שאותה חשוב שההורים האומנים יעבירו לילד היא:

אתה ילד מעניין ומקסים, אני רוצה ללמוד להכיר אותך, לשחק אתך ולגלות מי אתה. אני רוצה לדעת הכול עליך. אתי אין צורך בסודות מפחיתי בוושה. אתה רצוי כאן, כולל הזעם שלך, חששותיך ושאיפתך לחום ולשמחה. אני אחזיק אותך ואדריך אותך בדרכך זו. אינך מפחיד אותי, לא תהרוס אותי ואת רגשותי החמים כלפך. אני אשאר אתך בכל מקום שהדרך טוביל אליו.

התקשרות למשפחה הביולוגית

הקשר בין הילד למבוגר המשמעותי הוא צורך פסיכולוגי מולד, החיוני להישרדות התינוק.

ההתקשרות הראשונית של הילד נעשית לדמות המטפלת העיקרית, בדרך כלל לאם או לאב הביולוגיים.

הנסיבות שגרמו להוצאת הילד מחיק משפחתו הביולוגית הן רבות ומגוונות, אך המשותף לכל המקרים הוא קריסת המערך המשפחתי וחוסר יכולת של ההורים לטפל בילדם בצורה מקדמת ולספק תנאים מינימליים המאפשרים גדילה והתפתחות תקינות.

במקרים מסוימים, קושי של הורים לטפל בילדיהם הוא תוצאה של הטיפול ושל ההתייחסות שהם קיבלו מהוריהם. לדוגמא, הורה שלא זכה למענה לצורכי התלות שלו עצמו, יתקשה להיענות לצורכי התלות שמפגין תינוקו. חוסר היכולת של ההורה להיענות לצורכי התלות של הילד גורם לילד למצוקה. כמו כן משפיעים גורמים גנטיים, מבנה אישיות, המערכת הזוגית שמנהלים ההורים, תמיכת הסביבה, מצבם הכלכלי ועוד.

עצם אי היכולת לטפל בילד אינה מעידה בהכרח על חוסר אהבה ודאגה. לעתים האהבה והדאגה אינן מתורגמות לתפקוד תקין אלא נשארות במישור הרגשי. קשיים רגשיים, חוסר מודעות או חוסר ידע של ההורה המטפל גורמים למציאות זו. הדאגה מתגברת כשהילד רחוק ואינו בקשר יומיומי עם ההורה. חשוב לציין כי קיימים מקרים שבהם חוסר אהבה ודאגה הם הסיבה לאי היכולת לטפל ולדאוג לילד.

הורים מעדיפים פעמים רבות שהילד שלהם יהיה במסגרת קבוצתית, כגון פנימייה, אם יש צורך להוציאו מרשותם. זאת כיוון שהם חוששים שבמסגרת אומנה יהפוך ילדם להיות חלק מהמשפחה הקולטת אותו, והם, ההורים, יאבדו את אהבתו. בארץ נעשות רוב ההשמות באומנה בהסכמה, וחלקן הגדול לטווח ארוך. לכן נראה שההורים הביולוגיים מבינים שטובת ילדיהם היא להישאר במשפחה אומנת. הבנה זו אינה מקלה את חששות ההורים בנוגע למקומם בחיי הילד, ולא ממתנת את הרגשת הכישלון והבושה.

הורים ביולוגיים המסוגלים לשמור על קשר קבוע וחיובי עם הילד במהלך השמתו במסגרת חוץ-ביתית, תורמים לתפקודו ולרווחתו הנפשית הן בשלב ההסתגלות והן בטווח הארוך. קשר זה מעניק לילד תחושה של גב תומך, חום ואכפתיות, ומסייע להתקשרות של הילד עם דמויות אחרות. קשר עם המשפחה הביולוגית מאפשר לילד להחליט עם מי הוא רוצה להזדהות. היכרות עם העבר ועם ההיסטוריה המשפחתית חיונית לילד. במקרים שבהם לא ניתן לקיים קשר עם המשפחה הביולוגית, כדאי לייסד קשר בדרך אחרת: ביקורים בשכונת הילדות, סיפורי חיים

ומידע. זאת כדי לסייע לצעירים לעשות אינטגרציה עם עברם בחיי היומיום, לעזור להם להבין שהם חלק של יותר ממשפחה אחת, ושהם יכולים לקיים קשר טוב עם שתי המשפחות. כל אלה יסייעו ליצירת הערכה עצמית חיובית.

עם זאת, חשוב לציין כי הקשר בין הילד למשפחתו הביולוגית משפיע על יכולת ההתקשרות שלו עם המשפחה האומנת: ככל שההתקשרות למשפחה הביולוגית חזקה יותר, כך עולה הסבירות שהילד יחוש קונפליקט נאמנויות. קונפליקט זה יורגש ביתר שאת אצל ילדים אשר התקשו מאוד בפרידה ממשפחתם הביולוגית. כמו כן, ככל שהילדים זכו ליותר ביקורים של משפחתם הביולוגית, הם נטו לחוש את קונפליקט הנאמנויות בעוצמה רבה יותר.

אם כך, אף על פי שאם אפשר, רצוי שהילד ישמור על קשר עם המשפחה הביולוגית שלו, הקשר עמה יוצר קונפליקט תמידי אל מול המשפחה האומנת, כמו גם בינו לבין עצמו.

התקשרות למשפחת האומנה

חוויית ההתקשרות של ילד אשר מוצא מבית הוריו ומושם במשפחת אומנה, עלולה להיות לא פשוטה ולהשפיע על סגנונות ההתקשרות שאותם יישם בהמשך חייו.

קיימת חשיבות מרובה ליצירת התקשרות משמעותית בין ילדים השוהים באומנה לבין המשפחה האומנת. התקשרות זו אינה אוטומטית ואינה קשורה למשך השהות באומנה.

המשפחה האומנת אינה מהווה בית קבוע, ולעתים קיימת אפשרות חזרת הילד לבית הוריו. ארעיות ההסדר, והעובדה שהילד "עוד מעט" יוחזר להוריו, מקשה על ההתקשרות בינו לבין ההורים האומנים. מעבר לכך, העובדה שהאומנה היא שירות בתשלום, משפיעה על סוג הקשר. אופי ומבנה אלו יוצרים חוסר ודאות מתמשך הן עבור הילדים והן עבור המשפחות האומנות, דבר שמסיף על מורכבות ההתמודדות עם סערות הגיל ועם השינויים הנורמטיביים.

האתגר שבפניו עומדות משפחות אומנה, גדול יותר מהמצב שעמו מתמודדות המשפחות הביולוגיות, נוכח הצורך המיוחד של הילד לבדוק את שאלת הזהות והשייכות בהתייחס לשתי מערכות משפחתיות. ילד באומנה שואל עצמו למי הוא דומה יותר, להורה שילד אותו או להורה שמגדל אותו? האם הוא נחשב לבן המשפחה האומנת לכל דבר? אם זו המשפחה שלו, למה הוא אמור לעזוב אותה בגיל שמונה-עשרה, או אולי לפני כן אם האומנים יחליטו שעליו לעזוב?

קשיי הילד להתחבר למשפחה קשורים לעבר שלו ולהיסטוריית ההתקשרות שלו. אם לילד יש מודל פנימי של דמות התקשרות מזניחה או מתעללת, והוא תופס את עצמו כבלתי ראוי להגנה, יכולתו להתחבר מיידית להורים נוספים תהיה מוגבלת. ככל שהילד עבר יותר חוויות מוקדמות שליליות (עם הורים, אחים, חברים, בבית ספר), כך יהיה לו קשה יותר להתקשר בצורה בטוחה.

חלק מן הילדים באומנה בונים התקשרות משמעותית עם המשפחה האומנת, שאליה הם מתייחסים כאל "משפחה" בעת שהותם באומנה, וגם לאחר סיומה. במקרים כאלו מאבדים הילדים את ההתקשרות למשפחתם הביולוגית. במקרים מסוימים שבהם יוצרים ילדים התקשרות עם המשפחה האומנת, ההתקשרות למשפחתם הביולוגית הופכת למשמעותית פחות.

ככל שההתקשרות בין הילד למשפחת האומנה חזקה יותר, כך הילד חשוף פחות לקונפליקט נאמנויות בין המשפחות.

התנאי הראשון להתפתחות קשר בין ההורים האומנים לילד באומנה הוא הרגשת הביטחון שעל ההורים להקנות לילד. ההרגשה של הילד היא שהוא חשוף לסכנות ושאינו לו דמות שעליה הוא יכול לסמוך. היות שהרגשה זו מרכזית מאוד עבור הילד ועומדת מאחורי קשייו להתחבר לאחרים, התפקיד הבסיסי של הורים אומנים הוא להקנות לילד הרגשת ביטחון.

למשפחה האומנת יש שני תפקידים - להגן על הילד מפגיעה פיזית, ולהגן עליו בצורה רגשית כדי שירגיש בטוח להביע את הפחד ואת העצב הקשורים להוריו הביולוגיים, למצבו או להשמתו.

ילדים המוצאים מביתם מתייחסים לעתים למבוגרים כאל אובייקטים האמורים למלא את צורכיהם ואת החללים הפעורים בתחושת העצמי שלהם, חללים המכוסים בתחושת בושה קשה. ילדים אלו לא תופסים את המבוגר כאובייקט נפרד, ולכן הפרידה ממנו אינה מלווה בכאב. כל התנהגותם מכוונת להשגת המטרה - לשלוט בהורים ובסביבה, כך שהילד יוכל לקבל את מה שהוא רוצה. שליטה זו מופעלת פעמים רבות על ידי דפוסי התנהגות מעולמה הפנימי של דמות ההתקשרות, והיא עלולה לשחרר טראומות עבר (התעללות מינית או פיזית) אשר יובילו להתעללות בילד.

הציפיות של ההורים האומנים שהילד יתקשר אליהם והנטייה האנושית לראות את הסתייגות הילד מלהתקשר ככפיות טובה של הילד מבטאות את חוסר ההבנה של האומנים שיש לילד הפרעת התקשרות. החשש של הילד להיפרד מקשה את יצירת השייכות. הילד חושש שההורים האומנים יוותרו עליו אם יתרחק או ינהג בשונה מציפיותיהם. במקרים מסוימים ההורים האומנים עלולים לייחס את דרך ההתנהגות של הילד ל"ירושה" מהמשפחה הביולוגית ומסביבת המוצא. הגברת הניסיונות של ההורים להתקשר יכולה להפחיד את הילד, המגיב בהתנהגות רגרסיבית ואף אגרסיבית, היות שניסיונות להתקרבות מעוררים אצלו תגובות הקשורות לדמויות התקשרות קודמות שפגעו בו ואכזבו אותו. בנוסף, הניסיונות הללו עומדים בסתירה למודל הפנימי השלילי שהילד הפנים בנוגע לעצמו. לילד קשה להאמין שמישהו מעוניין להתקשר אליו. בשלב הראשון אין לילד הכלים להתקשר, או הציפייה ליהנות ממערכת יחסים של הגנה ושל היענות לצרכיו.

אחד הקשיים של ההורים האומנים הוא בשמירה על קור רוח במצבים שבהם הילד מגיב אליהם מתוך המודל המקורי שלו. תגובת הילד עלולה לגרור תגובה שלילית מההורה, שתאשר את המודל הקודם. הילד צריך שיחזיקו ויעטפו אותו למרות ההתנגדויות שהוא מפגין. תהליך שינוי המודל הוא איטי ודורש סבלנות, קבלה והבנת ההורה את התהליכים המתרחשים אצל הילד.

יכולת ההתקשרות בין המשפחה האומנת לילד מתפתחת מתוך קשר - ממשק ביניהם. ההתקשרות תלויה בנגישות ובתגובתיות של ההורים לצרכיו של הילד. ילד עם הפרעות ביכולת ההתקשרות יפגין במקרים רבים חוסר עניין או מתקפה על האומנים, שינסו לאפשר נגישות ותגובתיות. עברו של הילד והטראומות שהתרחשו מעוותות את יכולתו לפרש בצורה תואמת את מאמציהם של האומנים.

היכולת של ההורים האומנים לאהוב מתוך מכוונות רגשית מבוססת על קבלת ההתנהגות של הילד, אמפתיה לקשייו, סקרנות לגבי הדרך שבה הוא מבצע את הבחירות שלו ויכולת המשחק שלו (playfulness).

המשפחה האומנת אמורה לעזור לילד לשלוט בהתנהגות שלילית שלו, המהווה מחסום להתפתחות של קשר. זאת באמצעות קביעת כללי התנהגות ועזרה בשמירה עליהם, ועל ידי זה להבטיח את שלומו של הילד. קביעת הכללים

והתוצאות שיבואו אם הילד לא יתנהג בהתאם להם, אמורה להעניק לילד יותר שליטה על חייו. כך הוא לומד שיש לו שליטה על מה שקורה אתו. התוצאות אינן מיועדות להעניש את הילד, אלא להגן עליו ועל חבריו ממעשים מזיקים ומסוכנים. התוצאה היא הגברת ההגנה על הילד, גם מסכנות שהוא גרם בעצמו, ולטווח הארוך - הגברת תחושת הביטחון שלו.

היות שיחסים בינאישיים תקינים אינם מהווים חוזק בעיני ילדים עם פגיעה בהתקשרות, תכנית התנהגותית אינה מתאימה עבורם בדרך כלל. עבורם, שליטה ברגשות האחר וניצחון בכל מאבק הם החיזוקים האמיתיים אשר מאפשרים הישרדות. היכולת שלהם לשרוד לבד ללא צורך לבקש דבר היא העדות ליכולתם לשרוד.

ילדים פגועי התקשרות מתקשים פעמים רבות לבטא את עולמם הפנימי. במצב זה תפקידו של ההורה האומן לנהל עם הילד שיחות קצרות אשר כרוכות בביטוי מחשבות, רגשות, רצונות, דמיונות, תכניות וזיכרונות. בתחילה ההורה יהיה הדובר העיקרי. הוא ידבר על חייו הפנימיים וישקף את הדרך שבה הוא תופס את החוויות שהילד עבר. שיחות אלו חייבות להתנהל באווירה סבלנית, ועל ההורה להבין שיעבור זמן עד שהשיחות יהפכו להדדיות. העלאת חוויות עבר עתירות בושא בצורה רגועה מעבירה לילד מסר כי ההורה מקבל את מכלול ההיבטים של זהותו. במסגרת השיחות כדאי לשתף את הילד בחוויות של ההורה במטרה ליצור תחושת שייכות והמשכיות, והעברת מסר של אמן בעתיד המשותף. ההזמנה לקחת חלק בטקסים המשפחתיים (השיחות המשפחתיות) מפחיתה את החרדה מהבלתי ידוע.

אם ניתן, רצוי לאפשר סיטואציה טיפולית בתחילת הקשר בין ההורים האומנים לילד (לדוגמא, ילד אשר עם כניסתו למשפחה האומנת חולה, וההורים דואגים לו ומטפלים בו). סיטואציה זו מעודדת יצירת התקשרות בטוחה, כיוון שהילד חווה את ההורה האומן כדמות מטפלת ומיטיבה הקשובה לצרכיו.

אחר משמעותי

ילד שחווה התקשרות לא בטוחה עם הוריו, מסוגל ליצור התקשרות בטוחה עם דמויות חלופיות, כל עוד אלה מסוגלות לספק לו רשת בטוחה להתפתחות תקינה. על מנת לעשות כן, על דמויות אלה להיות רגישות יותר מאשר ההורים הביולוגיים, ובראש ובראשונה להעניק לו קשר יציב וקבוע, אשר מספק טיפול פיזי ורגשי הולם ומעניק תחושה של נוחות, הגנה וביטחון.

דמות הורית חלופית, אשר מקנה קשר עקבי ורציף, יכולה לתקן, ולו באופן חלקי, נזק שנגרם לילדי אומנה כתוצאה מהתקשרות מוצלחת פחות וחוסר העקביות בהתקשרויות שחוו בילדותם. הילד מוצא במערכת היחסים עם האחר המשמעותי את הביטחון שלא יכול היה להשיג ביחסיו עם הוריו הביולוגיים. התפתחות התקשרות בטוחה עם דמות חלופית תורמת להסתגלותו הרגשית והחברתית של הילד ומאפשרת לו לסגל תפיסה חיובית של העצמי ושל האחר. דמות ההתקשרות יכולה להיות אח גדול, קרוב משפחה כדוגמת סב, דוד, מורה קרוב, מדריך, שכן או מאמן ספורט וכן הלאה. הביטחון של סידורי האומנה ויציבותם משפיעים באופן חיובי על חיזוק יכולת ההתקשרות של הילד, ומכאן גם על התפתחותו הרגשית התקינה.

תפקיד דמות ההתקשרות החלופית היא לאפשר התקשרות בטוחה לילד, כפיצוי על האובדן המקורי של הורים ביולוגיים, אשר לא יכלו לספק יחסי התקשרות תקינים. האחר המשמעותי מגלה מעורבות בתחומי חייו השונים של הילד, ובאמצעות הקשר עמו מסייע להקנות לילד קביעות, קבלה, שייכות, מעורבות, ולעתים גם מודל משפחתי. ככל שקשר זה נתפס כמקנה קביעות רבה יותר בחיי הילד, כך רמת התוקפנות של הילד נמוכה יותר, הערך העצמי גבוה יותר ויכולתו החברתית טובה יותר. התוצאה היא תרומה חיובית לתפקודו הרגשי והחברתי התקין של הילד. במסגרת כזו יש לילד הזדמנות ליצור קשר אחר, שבבסיסו רצון של המבוגר המשמעותי להעניק ולתרום, ומוכנות של הילד ורצון שלו להיתרם, לתרום ולשתף פעולה.

דמות האחר המשמעותי רלוונטית ומשחקת תפקיד מרכזי במיוחד אצל מתבגרים.

קונפליקט נאמנויות

הקשר בין ההורים האומנים להורים הביולוגיים הוא מורכב אך הכרחי לצורך קליטה טובה של הילד במשפחה, הרגשת שייכות של הילד וסיכוי לחזור הביתה. כדי לאפשר את הקשר יש צורך בהבנה ובאמפתיה של הצדדים אחד כלפי השני.

ילדי אומנה נמצאים בקונפליקט תמידי בין המחויבות לנאמנות למשפחה הביולוגית לבין המחויבות לנאמנות למשפחת האומנה. קונפליקט זה דורש מהילד מציאת איזון מחודש ושמירה עליו. מתבגרים צעירים באומנה חווים קושי בשמירה על קשר קרוב הן עם ההורים הביולוגיים והן עם ההורים האומנים. נוכחות קבועה של האם הביולוגית בחיי הילד עלולה להוביל לקושי ביצירת קשרים עמוקים עם המשפחה האומנת. קונפליקט זה בא לידי ביטוי בצורה חריפה בעיקר אצל ילדים ששמרו על קשר קרוב עם שתי המשפחות, הביולוגית והאומנת.

לדוגמא, רבים מילדי האומנה נוטים לאמץ לעצמם את שם המשפחה של המשפחה האומנת כשם משפחתם, למשל כשהם כותבים את שמם על מדבקות ספרי הלימוד. חלקם מבקשים מהמורה בעת הקראת השמות לקרוא להם בשם משפחת האומנה. דוגמא זו ממחישה את הרצון של הילדים ואת הצורך שלהם להשתייך למשפחה שאתה הם גרים, וכן את הקושי שעמו הם מתמודדים מול משפחתם הביולוגית בבואם להסביר להם את רצונם זה.

קונפליקט הנאמנויות עשוי להפוך למרכזי פחות כאשר ההתקשרות למשפחה הביולוגית לא הייתה מלכתחילה משמעותית מאוד, ובמקרים שבהם המשך הקשר עם המשפחה הביולוגית לא אינטנסיבי. קיימת סברה אשר טוענת כי אם דמות האם נעדרת, הילד יכול לאפשר לעצמו להתקשר למשפחה האומנת, בלי לחשוש שהתקשרות זו תהווה בגידה במשפחתו הביולוגית. ייתכן שהיעדרות מוחלטת של האם מקלה על המשפחה הביולוגית להשלים עם סידור האומנה, ובכך נוצרת שותפות טובה יותר בין המשפחה האומנת למשפחה הביולוגית. שותפות זו מפחיתה את קונפליקט הנאמנויות ומאפשרת הסתגלות טובה יותר של הילד לאומנה.

היכולת להתקשר למשפחה שאינה המשפחה הביולוגית הגרעינית, או לחילופין, המשך התקשרות למשפחה הביולוגית במקביל לחיים במחיצת משפחה אומנת, קשורים למידת הנאמנות שחש הילד כלפי משפחתו ולעוצמת קונפליקט הנאמנויות שאליו הוא נקלע עם ההשמה באומנה.

פיתוח קשרים קרובים עם המשפחה האומנת עשוי להיתפס על ידי הילדים כבגידה בהוריהם הביולוגיים. עם זאת, אם הם חשים התקשרות עמוקה למשפחתם הביולוגית, הם עשויים לחוש שהם בוגדים בהורים האומנים, המטפלים בהם ביומיום. הצורך להשתייך לקבוצה הוא צורך בסיסי של כל אדם, וילדים השוהים באומנה חשים קונפליקט בין הכמיהה להמשיך ולהיות חלק ממשפחתם הביולוגית לבין הרצון להשתייך למשפחה האומנת שבה הם חיים.

כאשר ההורים האומנים יקבלו את היותם דמויות משניות להתקשרות, ושהקשר

שלהם עם הילד יכול להיות שונה מסוג הקשר שיש לילד עם הוריו הביולוגיים, הם יוכלו לנסות ולהבין את המשמעות של הקשר עבור הילד ולעזור לו להתקשר אל המטפלים בו. הילד בונה קשרים עם אנשים אחרים על בסיס המודל הפנימי שפיתח, ואשר יישאר בעינו כל עוד הסובבים אותו ימשיכו ויאשרו אותו. מודל זה יכול להשתנות אם הילד יחוה יחסי גומלין עם אנשים שלא יאשרו את המודל שהילד כבר הפנים. הילד יכול לבנות קשר שונה עם אנשים שאינם הוריו, על ידי חוויות טובות ביחסי הגומלין.

כלים

השימוש באבחון סגנון ההתקשרות עשוי למנף ולשפר את הקשר של הילד במסגרת מעגל האומנה. לשם כך נדרשים כלים מסייעים.

הכלים המוצעים הנם בבחינת המלצות: אין חובה ליישם, או ליישם בדיוק באופן המוצע כאן. ניתן לבצע התאמות לכל מקרה, כך שישרתו את הצרכים הספציפיים באופן מיטבי.

שם הכלי	הערכת סגנון ההתקשרות
מטרת הכלי	הערכת יכולת ההתקשרות של הילד וסגנון ההתקשרות שלו, ובחינת התאמה למשפחת האומנה
קהל היעד	מנחי האומנה והורים במשפחה אומנת
מתי להשתמש	לפני השמת הילד במשפחת האומנה. ניתן לבחון את סגנון ההתקשרות לאורך זמן במטרה לאתר מגמות ושינויים
הרציונל לכלי	מטרתו של הכלי לאסוף מידע עדכני על אודות סגנון ההתקשרות של הילד, תוך מיקוד במצבים שבהם לילד קשה יותר הכלי מסייע להורה ולמנחה האומנה להבין את הגבולות שבמסגרתם כדאי לפעול מול הילד, במטרה לעזור לו לחוש בנוח

שם הכלי	קידום התקשרות בטוחה
מטרת הכלי	הכוונת סגנון ההתקשרות של הילד להתקשרות בטוחה
קהל היעד	ההורים האומנים ומנחה האומנה
מתי להשתמש	לאורך תקופת ההשמה של הילד במשפחה, לפחות אחת לשנה
הרציונל לכלי	מתן כלים קונקרטיים לשימוש המשפחה, בצורה שתקל את קליטת הילד ואת השהות שלו במשפחה

שם הכלי	תובנות יישומיות
מטרת הכלי	מתן טיפים יישומיים ממשפחות וממנחי אומנה, אשר יכולים להקל את בניית הקשר בין הילד למשפחה
קהל היעד	ההורים האומנים ומנחה האומנה
מתי להשתמש	לאורך תקופת ההשמה של הילד במשפחה
הרציונל לכלי	למידה מניסיונם של משפחות ושל מנחים, יישום המלצות קיימות שנוסו בעבר בהצלחה

שם הכלי	מידע חיוני למנחה האומנה טרום-השמה
מטרת הכלי	איסוף מידע מפורט על הילד לפני השמתו (אוכל אהוב, כיצד הולך לישון, פריט משמעותי שנותן לו ביטחון, שם חיבה ועוד)
קהל היעד	מנחה האומנה
מתי להשתמש	לפני השמת ילד במשפחה אומנת
הרציונל לכלי	קבלת מידע מקיף על הרגליו של הילד, כך שתהיה לו תחושה שהגיע למקום בטוח, מכיל ומקבל

הערכת סגנון ההתקשרות

מצורפות שאלות שאותן כדאי לשאול, במטרה להעריך את יכולת ההתקשרות של הילד ואת סגנון ההתקשרות שלו.

חשוב לגבש את ההתרשמות על סמך מגוון שאלות, כיוון שכל שאלה בפני עצמה יכולה להעיד על מאפיינים אחרים ולא על סגנון התקשרות.

את רוב השאלות כדאי להפנות לדמות המטפלת (הורה אומן, מורה, גננת). כאשר מדובר על בני נוער, ניתן לשאול ישירות חלק מהשאלות.

שאלון בסיס לדמויות מטפלות:

1. כיצד הילד מפגין רגשות אהבה, קרבה, שמחה?
2. כיצד הילד מבטא מצוקה, כעס, פחד?
3. איך הילד מגיב כשכועסים או צועקים עליו?
4. איך הילד מגיב להפגנות חיבה וחום?
5. איך אפשר להרגיע את הילד (באמצעות חיבוק, חפץ מעבר, טלוויזיה, נדנוד עצמי)?
6. האם הילד מתעורר בלילה ומגיע להורים לבקש עזרה?
7. כשקורה משהו בבית הספר, האם הילד מספר על כך בבית?
8. כשקורה משהו בבית, האם הילד מספר על כך למורה או לגננת?
9. האם הילד משתף מבוגר באירועים שעוברים עליו, או ברגשות? אם כן, את מי ואיך?
10. האם הילד מסתיר התנהגות שלילית (גנבות, אלימות, שקרים, אי הכנת שיעורי בית)?
11. האם הילד יוצר קשר עין או נמנע ממנו?
12. האם הילד מאמין למה שהדמות המטפלת אומרת?
13. איך הילד מדבר אל הדמות המטפלת (בצורה מעליבה, מזלזלת, מעריכה, מתעלמת)?
14. איך הילד מגיב לניסיונות להיות אתו בקשר, להתעניינות בו, למגע (מתנגד כשמחבקים אותו, נרתע לאחור)?
15. איך הילד מגיב לרגשות האחר? האם יש לו יכולת לאבחן רגשות של האחר, להזדהות אתם?
16. האם הילד מבחין בין הקשר שיש לו עם הדמות המטפלת, לבין הקשר שיש לו עם דמויות אחרות (האם הוא מתייחס לכולם באותו אופן, מחבק את כולם)?
17. האם הילד מסכן את עצמו?

לגבי ילד בגיל הרך, כדאי לבדוק מול הדמות המטפלת את היכולת שלו להיפרד, באמצעות שאלות נוספות:

1. איך הילד נפרד בנ?
 2. איך הילד מתנהג כשהדמות המטפלת נעדרת לפרק זמן (ההורים הולכים לסרט)?
 3. איך הילד מגיב כאשר דמויות שהיו נוכחות בחייו עוזבות (גננת שהתחלפה, חבר לכיתה שעזב, כאשר אחיו נשאר בבית עם האם והוא נשאר אצל דמות מטפלת אחרת)?
 4. איך הילד עובר בין מצבים שונים לאורך היום? איך מתעורר, איך הולך לישון, האם זקוק לעזרה כדי להירדם?
 5. האם הולך לישון אצל חברים?
 6. האם יש דמות של מבוגר אחראי שיכולה לטפל בו בהיעדר ההורים?
 7. איך הילד מתנהג בזמן מצוקה (מחלה, כאשר מקבל מכה)?
- מול בני נוער, כדאי לשאול בצורה ישירה אם יש דמות שאתה הוא יכול לדבר על מה שהוא חושב או מרגיש.

שימו לב!

חוסר התכווננות רגשית כלפי הילד עשוי לבוא לידי ביטוי בהתנהגויות אלו שלו:

חוסר שמחה, חוסר הנאה הדדית, חוסר קשר עין, חביבות ללא הבחנה, חוסר אמפתיה, חוסר רגש אשמה או חרטה, חוסר תקשורת נאותה, חוסר שפה לביטוי המצב הפנימי, חוסר חשיבה של סיבה ותוצאה, חוסר מודעות לפעולות גופניות, חוסר גבולות פיזיים נאותים, חוסר תחושה מתמשכת של האני.

בושה מוגזמת עשויה לבוא לידי ביטוי בהתנהגויות הבאות:

צורך מוגזם בשליטה, עוינות והתנגדות, זעם, בעתה, ייאוש, גרימת נזק לאחרים ולעצמו, תגובה מועטה להטלת משמעת, תסכול, שקרים, תירוצים, האשמות, תובענות, זהות של קורבן, הרסנות, גנבה, אגירה, מניפולטיביות, עמידת יתר על המשמר.

קידום התקשרות בטוחה

כדי לקדם את סגנון ההתקשרות של הילד לכיוון התקשרות בטוחה, יש לקחת בחשבון את הנקודות הבאות:

1. היות שסידור אומנה נתפס כמצב זמני, רמת אי הוודאות של הילד, כמו גם של המשפחה, היא גבוהה. לשם כך יש להשתדל ולהקטין את תחושת חוסר הוודאות לגבי טווח הסידור.
2. זיהוי תנאי רקע שישפיעו על ההתקשרות - זיהוי גורמים מתערבים, כמו הורים או קרובי משפחה העלולים להפריע לסידור ולא לאפשר התקשרות. איתור גורמים שיתרמו להתקשרות ויקדמו אותה, לדוגמה, קיום אחר משמעותי שאתו יצר הילד קשר.
3. רצוי לנסות ולשבץ את הילד במשפחה אשר תתמוך בסגנון ההתקשרות שלו ותקדמו בצורה המיטבית. רצוי לבדוק עם המשפחה עם איזה סגנון התקשרות היא מסוגלת להתמודד ועם איזה לא.
4. זיהוי המניע לאומנה - הבנת הצורך שגרם למשפחה לפנות לאומנה. בהדרכה יש להמשיג למשפחה את הדפוס/צורך שלה אל מול הדפוס/צורך של הילד, במושגים של הגדרה חיובית.
5. הרחבת הידע של המשפחה לגבי סגנונות ההתקשרות הקיימים. בקורס במ"ה חשוב מאוד לספק להורים ידע על סגנונות ההתקשרות השונים, לספר איך הם באים לידי ביטוי ומה ההשלכות הנובעות מדפוסים אלו. רצוי לבדוק עם המשפחה עם איזה סגנון התקשרות היא מסוגלת להתמודד ועם איזה לא. זאת באמצעות למידת דפוסי ההתקשרות של הילדים שלהם, מתוך מצבים שיעלו במהלך הסימולציות או הדוגמאות האישיות שישתפו בהן בקבוצה.

תובנות להתמודדות של המשפחה מול דפוסי ההתקשרות השונים:

1. התקשרות בטוחה - מתנה לכל ילד ומשפחה, אין הנחיות מיוחדות, נפוץ פחות בקרב אוכלוסיית הילדים שהוצאו מבתיים.
2. התקשרות נמנעת - דמות ההתקשרות צריכה להגיב למצוקות של הילד, לעודדו לבכות, גם כאשר הילד משדר ריחוק ואי הזדקקות לטיפול של מבוגר, בחזקת "אם אין אני לי מי לי". סביר שהילד מתנהג כך כיוון שחווה עוינות ו/או התעלמות מצרכיו עד כדי דחייה, ולכן החוויה המתקנת היא לנהוג הפוך, אך לזכור כי זהו דפוס שזר לילד, ולכן צריך להתמיד בעניין ב"מנות קטנות" ולא להיבהל ולהיפגע מתגובותיו.
3. התקשרות חרדתית-אמביוולנטית - הילד חווה הורה לא עקבי אשר לאותה סיטואציה יכול היה להגיב פעם בצורה מפרגנת וטובה ופעם בצורה שלילית

ועוינת. ילד שחווה דפוס התקשרות כזה יתאפיין בתלות במבוגר וישרר שדרי מצוקה כרוניים. הוא עשוי לחזור ולשאול את ההורה לגבי זמינותו ומתי ייפגשו. ילדים אלה עלולים להסתגר חברתית, עד כדי דחייה חברתית, ומתקשים להתמודד עם לחצי היומיום.

ההנחיה להורה:

- ההורה חייב להיות עקבי בתגובותיו ונאמן להבטחותיו, להקפיד להגיב באופן עקבי ולא לפי מצב רוחו. הורה אימפולסיבי, שנוהג להגיב על פי מצבי רוח משתנים, לא יתאים כאן.
- ההורה צריכה להיות יכולת הכלה לילדים שנצמדים רגשית ופיזית, למשל - מספר רב של שיחות טלפון מדי יום.
- ההורה צריך לשים לב להשתלבות החברתית ולנסות לשלב את הילד במסגרות חברתיות מוכנות כמו חוגים, תנועת נוער וכדומה. זאת כדי לעודד את הילד ליצור קשרים חברתיים, שאותם לא היה יוזם באופן עצמאי.

4. התקשרות לא מאורגנת - ילדים אלו כמעט ולא יוכלו להתקשר להורים אומנים, ואם יש ידע מוקדם על כך, לרוב עדיפה השמה אחרת מאומנה. אם בכל זאת בוחרים להתאים משפחת אומנה לילד בעל דפוס התקשרות לא מאורגנת, עדיף להתאים לו משפחה מיוחדת ומתמידה, עם ניסיון בעבודה עם ילדים בעלי דפוס התקשרות זה. החשיבות בהשמת הילד במשפחה כזו היא מערכת התמיכה הקיימת בה, והנוכחות של לפחות אחד ההורים בבית. הורים אלו מוכנים להתרחק מסביבתם בעת קליטת הילד, בעיקר בתחילת הסידור, עד השתלבותו במשפחה, והם בעלי יכולת להיעזר ולקבל הדרכה לאורך כל הדרך.

תובנות יישומיות לחיי היומיום באומנה

- כדי להקל על הילד ולצמצם מצבי פיתוי והתנהגות שלילית מצדו, רצוי למד זער את המקרים שבהם הוא צריך לבחור. לדוגמא, עדיפה התוויית סדר יום קבוע על פני מתן אפשרויות לבחירת הפעילות על ידי הילד.
- חשוב ליצור מסגרת זמן קבועה של קשר בין האם/האב לילד, ללא קשר להתנהגות הילד במהלך היום.
- יש לאפשר לילד חווית רגרסיה אל הגיל הרגשי שלו (טיפוח, חוויות מבנות המפחיתות בוש ומעודדות חִבְרוּת - חיבוק שקט בליווי מוזיקה וספרים, קשר עין, סירוק, ליטוף, משחק, שירה, תנועה, מגע).
- התפרעות היא דרך שבה הילד מרגיש שליטה על התוצאות. לכן על ההורה להגיב בשונה מהצפוי ולהשתמש במגוון תוצאות להתנהגות מסוימת.
- יש לנקוט גישה כוללנית ומתואמת בין הגורמים המעורבים בטיפול בילד, ולנסות למנוע פיצולים ומניפולציות. ללא הבהרת שיטת הטיפול ותיאום עמדות מראש, כל העוסקים במלאכה מועדים לכישלון.

מידע חיוני למנחה האומנה טרום-השמה

שימו לב - את מרב המידע יש להשתדל לאסוף באמצעות שיחה עם ההורים הביולוגיים. אם קיים צורך, יש להשלים מידע מול הגורמים המקצועיים הנוספים.

שם הילד _____
 כתובת נוכחית _____
 כתובת המשפחה _____
 יום הולדת עברי _____ יום הולדת לועזי _____

השמה

זמן שהייה מתוכנן: _____
 תכניות לעתיד: _____

מידע שימושי

מנחה האומנה שלך הוא: _____
 טלפון במשרד: _____ כתובת: _____
 עובד סוציאלי בכיר: _____
 אם לא זמין להתקשר ל: _____
 העובד הסוציאלי של משפחת הילד: _____

מידע כללי

שמות וצורת ביטוי
 שם חיבה של הילד: _____
 איך הילד קורא להוריו, לאחיו ולאחיותיו? _____
 באילו מילים הוא משתמש כשהוא רוצה ללכת לשירותים? _____
 באילו מילים או שמות אחרים הוא משתמש? _____
 האם הוא משתמש בשפה לא נקייה? _____
 האם יש לילד חבר מיוחד? מה שמו? _____

גן/בית ספר

לאיזה בית ספר ילך? _____
 האם ילך לכיתה מיוחדת? _____
 איך הילד מגיע בדרך כלל לבית הס? _____

האם מישהו מלווה אותו בדרך כלל? _____
 האם ימשיך ללכת לשם? _____
 אם לא, לאיזה בית ספר ילך? _____
 האם הוא משתתף בחוגים? _____

מזון

האם הילד אכלן או ממעט לאכול? _____
 לאילו ארוחות / זמני ארוחות הוא רגיל? _____
 אילו מאכלים הילד אינו אוהב? _____

 אילו מאכלים הילד אוהב במיוחד? _____

 אילו משקאות קלים הילד אוהב? _____

 אילו דברים אחרים יכולים להקל את הארוחות? _____

הרגלי שינה

מתי הילד הולך לישון בדרך כלל? _____
 האם ישן לבד או שותף לילד נוסף בחדר או במיטה? _____
 האם האור דלוק כשהוא ישן? _____
 האם הדלת נשארת פתוחה? _____
 מה הוא לוקח עמו למיטה? _____
 האם רגיל לסיפור או משחק? _____
 האם יש לילד חלומות או סיוטים בלילה? _____
 האם הוא מתעורר בלילה? _____
 האם הוא ישן במשך היום? _____

מידע רפואי

מלא את המידע הרלוונטי בלבד.
 משקל נוכחי: _____
 משקל בעת הלידה: _____
 מקום לידה: _____
 סוג לידה: _____
 חיסונים: _____
 מחלות ילדים ותאריכים משוערים: _____

_____ האם יש בעיות רפואיות מיוחדות? _____

_____ אלרגיות: _____

_____ דיאטה מיוחדת: _____

_____ האם יש תרופות קבועות? כן/לא _____

_____ האם נדרש ציוד מיוחד? _____

ביקורים רפואיים

רופא מומחה: _____

שם: _____ טלפון: _____

קלינאית תקשורת: _____

שם: _____ טלפון: _____

פיזיותרפיה: _____

שם: _____ טלפון: _____

פסיכולוג:שם: _____ טלפון: _____

בדיקות תקופתיות:

שם קופת חולים: _____ כתובת: _____

מידע נוסף: _____

הרגלי רחצה

_____ האם הילד אוהב להתרחץ? _____

_____ איך הילד נוהג לחפוף את ראשו והאם אוהב זאת? _____

_____ האם הוא נוהג לצחצח את שיניו? _____

_____ השימוש בשירותים _____

_____ באיזה שלב הוא נמצא? _____

_____ האם הילד מרטיב בלילה? _____

התנהגות

איך ניתן לזהות כשהילד מודאג? _____

מהי הדרך הטובה ביותר להתמודד עם הילד כשהוא במצב רוח רע? _____

האם הוא מסתדר עם ילדים גדולים או קטנים ממנו? _____

האם הילד יודע להרגיע את עצמו? _____

האם הילד משתמש ב: מוצץ, בקבוק, שמיכה, בובה או דובי וכו'? _____

אנשים משמעותיים בחיי הילד

האם הוא נפגש עם הוריו, אחיו ואחיותיו, בני משפחה נוספים? _____

באיזו תדירות והיכן? _____

איך הילד מגיב לפני הביקורים ואחריהם? _____

מיהם האנשים הנוספים החשובים בחייו? _____

מטפלת? _____

הורים אומנים קודמים? _____

באיזו תדירות הוא רואה אותם? _____

האם הוא אוהב לשחק עם ילדים אחרים? _____

האם יש לילד כישרונות מיוחדים? _____

כללי

האם הוא מתלבש לבד? _____
 האם הוא מכפתר לבד, שורך לבד? _____
 האם הוא מפחד מכלבים או מחיות אחרות? _____
 איך הוא מעסיק את עצמו? _____

התייחסותו למעבר הצפוי

עד כמה הילד מבין מדוע אינו יכול להישאר עם משפחתו הביולוגית? _____

 מה נאמר לילד בדבר הסיבות למעבר? _____

 מה אנשים אחרים אומרים לו? _____

 האם הוא מצפה לבוא לבקר את משפחתו? אם כן מתי? _____

 כל דבר אחר שהייתם רוצים שההורים האומנים ידעו על הילד: _____

דת

האם הוא נוהג להתפלל? _____
 האם הוא מבקר בבית כנסת? _____

משחקים

אלו משחקים אהובים על הילד ביותר? _____

ביבליוגרפיה

אדלר, רונית. 2006. חוויות החיים באומנה של בני נוער בישראל. עבודה לשם קבלת תואר מוסמך, אוניברסיטת תל אביב, תל אביב.

וייס, גבריאל. 2000. "תפקיד היועץ החינוכי בהתערבות טיפולית בהתפרצויות אלימות של מתבגרים בעלי פיגור שכלי והפרעות התקשרות: השלכות ויישום של תיאוריית ההתקשרות". היעוץ החינוכי, כרך ט', עמ' 141-156.

זק, שרון. 2001. מידת התרומה של ה"משפחות המארחות" לתפקודם הרגשי והחברתי של ילדים בפנימייה על פי תפיסת המדריכים. עבודה לשם קבלת תואר מוסמך, האוניברסיטה העברית, ירושלים.

Ainsworth, Mary. D., Blehar, M. C., and Waters, E. 1978. Patterns of attachment: A psychological study of strange situation. Morristown, NJ: Erlbaum.

Ainsworth, Mary. D. Salter. 1989. "Attachments Beyond Infancy". The American Psychological Association, 44(4), Pages <http://www.informaworld.com/smpp/title~content=t713394054~db=all~tab=issueslist~branches=7-v7709716>.

Belsky, Jay., and Pasco, Fearon. R. M. 2002. "Early attachment security, subsequent maternal sensitivity, and later child development: Does continuity in development depend upon continuity of caregiving?" Attachment & Human Development, [http://www.informaworld.com/smpp/title~content=t713394054~db=all~tab=issueslist~branches=4-v44\(3\),Pages361387](http://www.informaworld.com/smpp/title~content=t713394054~db=all~tab=issueslist~branches=4-v44(3),Pages361387).

Bowlby, J. 1969. Attachment and loss, volume I: Attachment. New York: Basic Books.

Finzi, Ricky., Ram, Anca., Har-Even, Dov., Shnit, Dan., and Weizman, Abraham. 2001. "Attachment styles and aggression in physically abused and neglected children". Child Psychiatry and Human Development, [http://www.informaworld.com/smpp/title~content=t713394054~db=all~tab=issueslist~branches=6-v63\(2\),Pages113128](http://www.informaworld.com/smpp/title~content=t713394054~db=all~tab=issueslist~branches=6-v63(2),Pages113128).

Hughes, Dan. 2004. "An attachment-based treatment of maltreated children and young people". Attachment & Human Development, [http://www.informaworld.com/smpp/title~content=t713394054~db=all~tab=issueslist~branches=6-v66\(3\),Pages263278](http://www.informaworld.com/smpp/title~content=t713394054~db=all~tab=issueslist~branches=6-v66(3),Pages263278).

Hughes, Dan. 2007. Attachment-Focused Family Therapy. New York: Norton.

Karen, Robert. 1990. "Becoming Attached". The Atlantic, 265(2), Pages 35-70.

McWey, Lenore. M. 2007. "Predictors of Attachment Styles of Children in Foster Care: An Attachment Theory Model for Working with Families". Journal of Marital and Family Therapy, 30(4), Pages 439-452.

Oppenheim, D., and Koren-Karie, N. 2002. "Mothers' Insightfulness Regarding their Children's Internal Worlds: The Capacity Underlying Secure Child-Mother Relationships". *Infant Mental Health Journal*, 23(6), Pages 593-605.

Shechory, Mally., and Sommerfeld, Eliane. 2007. "Attachment Style, Home-Leaving Age and Behavioral Problems Among Residential Care Children". *Child Psychiatry Hum Dev*, 37, Pages 361-373.

Sroufe, A.L. 2005. "Attachment and development: A prospective, longitudinal study from birth to adulthood". *Attachment and Human Development*, 7(4), Pages <http://www.informaworld.com/smpp/title~content=t713394054~db=all~tab=issue/slist~branches=7-v7349-367>.

החיים באומנה

חוברת זו הינה חלק ממערך של חוברות מקצועיות העוסקות בהיבטים השונים של האומנה ומהוות את המארג הכולל של "תורת האומנה".

גיבוש התורה המקצועית והפצתה התבצע כחלק מתוכנית "אומנה בראש" ששמה לה למטרה להעמיק ולחזק את ענף האומנה. לתוכנית שותפים רבים וביניהם שירות ילד ונוער במשרד הרווחה והשירותים החברתיים, עמותת אשלים, עמותות האומנה וקרן רש"י.

המודל הכולל עשייה יום יומית, קהילת ידע וקבוצת למידה, הואזה שהוביל ליכולת להמשיג את הידע הקיים בשטח ולהפוך את תורת השדה לתורה המקצועית של האומנה בישראל. האינטגרציה של תורות מקצועיות, נסיון ומיומנויות, ידע ומידע נצברים והיכולת להפיק מתהליכים אלו כלים יישומיים לעבודת השטח אינם דבר של מה בכך. ברצוננו להודות לכל העוסקים במלאכה, ובמיוחד לקבוצת הלמידה שגיבשה, ניסחה וכתבה את הידע שנצבר, בניצוחה הנמרץ של מוריה לוי, מנכ"ל חברת רום.

מדינת ישראל
משרד הרווחה והשירותים החברתיים
האגף לשירותים אישיים וחברתיים
שירות ילד ונוער

העמותה לחכונ ולפיתוח שירותים לילדים
ובי מנר בסיכון ומשפחותיהם (נר"ר)
מיסדה של כנסת ישראל בהמלצתו של ממשלת
ישראל והפרדריקה היהודית של בני-יורק

